

Teresa Krynicka-Tarnacka, Grażyna Wnuk, Zofia Wojtkowicz

Geografia
gimnazjum

**PLAN DYDAKTYCZNY
PRZYKŁADOWE SCENARIUSZE LEKCJI
PRZEDMIOTOWY SYSTEM OCENIANIA**

ZIEMIA i LUDZIE

**POLSKA
I JEJ SĄSIEDZI**

2



© Copyright by SOP Oświatowiec Toruń 2010

I. Plan dydaktyczny *Ziemia i ludzie. Część 2. Polska i jej sąsiedzi*

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
DZIAŁ I. POŁOŻENIE I ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE POLSKI					
1	Położenie Polski w Europie	- odeczytuje z mapy współrzędne geograficzne Polski - określa położenie geograficzne Polski na tle Europy - wskazuje na mapie sąsiadów Polski, podaje nazwy ich stolic	- wyjaśnia związki między położeniem geograficznym Polski a cechami środowiska przyrodniczego naszego kraju - wyjaśnia różnice czasu słonecznego i strefowego między Polską a innymi krajami Europy - wyjaśnia różnicę długości trwania dnia w Polsce w zależności od szerokości geograficznej miejscowości	- potrafi odczytać z mapy stref czasowych różnicę czasu strefowego i urzędowego Polski i innych krajów Europy - przedstawia praktyczne znaczenie dla Polski istnienia strefy wód terytorialnych i ekonomicznych - przedstawia znaczenie położenia Polski na granicy Unii Europejskiej	przedstawia korzyści wynikające z położenia Polski w Europie
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych*: <i>rozszerzenie południkowa i równoleżnikowa, czas strefowy</i>					
2	Podział administracyjny Polski	- wskazuje na mapie Polski województwa i ich stolicę - odeczytuje i analizuje dane statystyczne GUS dotyczące poszczególnych województw	wyjaśnia, na czym polega trójstopniowy podział administracyjny kraju	- potrafi skierować odpowiednie sprawy do załatwienia w urzędzie wojewódzkim, powiatowym, gminy, miasta - przeprowadza wywiad z przedstawicielem administracji lokalnej	- wykazuje potrzebę uczestniczenia w wyborach władz samorządowych - wykazuje znaczenie dobrego sprawowania władzy przez samorządy lokalne
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>administracja, władza samorządowa</i>					

* Uczeń powinien poprawnie stosować wymienione terminy (wprowadzane na danej lekcji lub na lekcjach poprzednich).

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
3	Najważniejsze wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski Podział dziejów Ziemi	- właściwie odczytuje podział dziejów Ziemi z tablicy stratygraficznej - rozpoznaje na fotografiach wybrane skamieniałości	- omawia zmiany jakie zachodziły na Ziemi w przeszłości geologicznej - podaje przykłady form terenu lub skał, które mogą być dokumentami przeszłości geologicznej Polski	- zna i stosuje w praktyce zasady określania względnego wieku warstw skalnych ułożonych poziomo - podaje przykłady zastosowania w praktyce wiedzy geologicznej	- docenia znajomość przeszłości geologicznej do zrozumienia procesów zachodzących współcześnie - wykazuje zainteresowanie przeszłością geologiczną Polski
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>tablica stratygraficzna, era, okres, epoka, geologiczny względny i bezwzględny wiek warstw skalnych, skamieniałości, czas geologiczny</i>				
4	Główne rodzaje skał w Polsce	- omawia na podstawie schematu podział skał na magmowe, osadowe i metamorficzne - odczytuje z tabeli nazwy głównych skał występujących w Polsce - wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych rodzajów skał występujących w Polsce	- wykazuje związek między warunkami tworzenia się skał a ich cechami - wyjaśnia na przykładach związek między budową geologiczną a rozmieszczeniem surowców mineralnych w Polsce	- podaje nazwy skał znajdujących się w szkolnym zestawie - podaje przykłady praktycznego zastosowania skał - podaje przykłady skał wykorzystywanych jako materiał jubilerski	- wykazuje potrzebę znajomości budowy geologicznej kraju - wykazuje przydatność badań geologicznych dla gospodarki państwa - wykazuje konieczność racjonalnego wykorzystywania skał (w tym surowców mineralnych) w gospodarce
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>minerał, skała, surowce skalne</i>				

5	Skąły występujące w regionie, ich rozpoznawanie i zastosowanie	▪ rozpoznaje skąły na podstawie ich cech zewnętrznych ▪ wykazuje różnice między rozpoznawanymi skålami	▪ dokonuje klasyfikacji skål ▪ wyjaśnia pochodzenie skål spotykanych w swoim regionie	▪ wskazuje miejsca występowania wybranych skål w swoim regionie, rozpoznaje je i dokonuje ich klasyfikacji	▪ wskazuje na wartość użytkową skål występujących w swoim regionie
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>budowa jawnokrystaliczna, budowa skrytokrystaliczna</i>					
6	Powstawanie gór	▪ wskazuje na mapie główne struktury geologiczne Polski ▪ omawia na podstawie schematu układ warstw skalnych w górach fałdowych i zrębowych	▪ wyjaśnia wpływ ruchów górotwórczych na ukształtowanie terenu i krajobraz regionu	▪ na podstawie układu warstw skalnych rozpoznaje na rycinie, lub fotografii góry fałdowe, zrębowe i wulkaniczne	▪ docenia znaczenie nauki w poznawaniu przeszłości geologicznej Ziemi
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>platforma prekambryjska, orogeneza kaledońska, orogeneza hercyńska, orogeneza alpejska, zrąb, uskók, zapadlisko tektoniczne, góry fałdowe, góry zrębowe, góry wulkaniczne, rzeźba, formy terenu</i>					
7	Zalewy mórz. Powstawanie węgla kamiennego	▪ korzystając z map porównuje zalewy mórz na obszarze Polski w poszczególnych okresach geologicznych ▪ rozpoznaje na rysunku rośliny z których tworzył się węgiel kamienny	▪ wyjaśnia przyczyny i skutki transgresji morskich ▪ przedstawia proces tworzenia się wapieni i pokładów węgla	▪ wymienia skąły użyteczne powstałe w czasie zalewów morza (sól, wapienie) ▪ podaje nazwy regionów, w których skąły powstały w wyniku zalewów morskich ▪ wskazuje na mapie regiony eksploatacji węgla kamiennego w Polsce	▪ docenia piękno krajobrazu regionów zbudowanych ze skål wapiennych ▪ przedstawia rolę węgla kamiennego w gospodarce Polski
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>transgresja, regresja morza, ostaniec, okres węglowy, skała płonna</i>					

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
8	Zlodowacenia	- wskazuje na mapie zasięg zlodowaceń w Polsce, podaje ich nazwy - rozpoznaje na obrazach i rysunkach formy terenu wykształcone przez lądolód oraz lodowce górskie	- wyjaśnia proces powstawania form rzeźby polodowcowej - wykazuje związek między występowaniem polodowcowych form terenu a warunkami ich powstawania	podaje przykłady występowania form polodowcowych w Polsce	wykazuje atrakcyjność turystyczną krajobrazu polodowcowego na polojezierzach i w górach
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>epoka lodowcowa, zlodowacenie południowopolskie (Sanu), zlodowacenie środkowopolskie (Odry), zlodowacenie północnopolskie (Wisty), formy polodowcowe</i>				
9	Zależność między współczesną rzeźbą Polski a wybranymi wydarzeniami geologicznymi	- analizuje mapę pasowego (równoleżnikowego) ukształtowania powierzchni Polski - rozpoznaje na profilu terenu poszczególne pasy ukształtowania powierzchni Polski	wyjaśnia zależność między wydarzeniami geologicznymi, (procesami geologicznymi wewnętrznymi i zewnętrznymi) a współczesnymi formami rzeźby	analizuje sposób powstawania i porównuje formy terenu znajdujące się w poszczególnych regionach geograficznych Polski	dostrzega wartości tkwiące w różnorodności ukształtowania powierzchni Polski
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>profil terenu, pasowość ukształtowania powierzchni</i>				
10	Lekcja powtórzeniowa. Przeszłość geologiczna Polski	- lokalizuje wydarzenie geologiczne w tablicy stratygraficznej - rozpoznaje na podstawie rysunku, schematu, fotografii formy rzeźby terenu występujące w Polsce	wykazuje związek między współczesną rzeźbą a procesami geologicznymi zachodzącymi w epoce lodowcowej i procesami zachodzącymi współcześnie	omawia genezę i rozmieszczenie wybranych form terenu w poszczególnych regionach Polski	- wykazuje zainteresowanie przeszłością geologiczną Polski - docenia wartość źródeł informacji geograficznej

11	Klimat Polski Czynniki kształtujące klimat Polski	▪ odczytuje informacje z map klimatycznych Polski: izoterm, opadów atmosferycznych, długości trwania okresu wegetacyjnego ▪ odczytuje z mapy nazwy mas powietrza atmosferycznego napływających nad Polskę w ciągu roku	▪ wykazuje wpływ poszczególnych czynników na klimat Polski	▪ prognozuje pogodę w Polsce na podstawie mapy pogody	▪ przedstawia znaczenie prognozowania pogody dla życia człowieka i gospodarki
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>czynniki klimatotwórcze, masy powietrza atmosferycznego, komunikat meteorologiczny, mapa pogody</i>				
12	Elementy i cechy klimatu Polski	▪ odczytuje informacje z map klimatycznych	▪ wyjaśnia proces powstawania wiatru halnego i bryzy ▪ wymienia i omawia cechy klimatu Polski	▪ oblicza temperaturę powietrza w wybranym miejscu po przejściu wiatru halnego	▪ ocenia wpływ klimatu na życie ludności i gospodarkę Polski
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>izotermy, roczne amplitudy temperatury, okres wegetacji roślin, wiatr halny, bryza, klimatyczne pory roku</i>				
13	Zasoby naturalne Polski i własnego regionu Lasy w Polsce	▪ analizuje schemat podziału zasobów naturalnych ▪ analizuje i interpretuje treść map dotyczących lesistości Polski oraz rozmieszczenia kompleksów leśnych i parków narodowych w Polsce ▪ porównuje na podstawie	▪ uzasadnia związek między występowaniem typów lasów w Polsce a warunkami środowiska przyrodniczego ▪ wyjaśnia przyczyny zmian lesistości Polski	▪ oblicza lesistość wybranego regionu ▪ przedstawia rozmieszczenie głównych kompleksów leśnych w swoim regionie	▪ akceptuje ochronę wybranych kompleksów leśnych w Polsce ▪ dostrzega pozytywne funkcje lasów w życiu człowieka i w gospodarce kraju

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
13 cd.		danych statystycznych lesistość Polski i innych krajów Europy ▪ analizuje wykres dotyczący struktury wiekowej drzew w Polsce			
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>lesistość kraju, kompleks leśny, struktura wiekowa drzew</i>				
14	Wody – rzeki i jeziora	▪ przedstawia na podstawie schematu formy występowania wód w przyrodzie ▪ wskazuje na mapie Polski dorzecza, działy wód, zlewiska ▪ analizuje i wyciąga wnioski z wykresu obrazującego czystość polskich rzek ▪ wskazuje na mapie Polski wybrane rzeki oraz wybrane jeziora	▪ wyjaśnia wpływ różnych czynników na wielkość zasobów wodnych Polski i własnego regionu ▪ wyjaśnia sposoby powstawania (genezę) jezior w Polsce	▪ potrafi wyznaczyć na mapie dział wód między dorzeciami ▪ wykazuje praktyczność wiedzy dotyczącej klas czystości wód rzek i jezior Polski ▪ ocenia przydatność i wykorzystanie polskich rzek i jezior w gospodarce kraju	▪ uznaje i akceptuje zasadę ochrony zasobów wodnych w Polsce
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>dział wód, dorzecze, zlewisko, klasy czystości wód</i>				
15	Wody podziemne i źródła. Racjonalne gospodarowanie wodą	▪ wskazuje na mapie Polski największe i najgłębsze jeziora, bagna, regiony występowania	▪ wykazuje na przykładach związków między deficytem wód w regionie a jego położeniem,	▪ wykazuje gospodarcze znaczenie wód podziemnych ▪ wymienia nazwy	▪ wykazuje słuszność i propaguje zasadę oszczędzania wody we własnym domu, w

		- wód artezyjskich ▪ lokalizuje na mapie Polski uzdrowiska	gęstością zaludnienia, rozwojem przemysłu	znanych uzdrowisk	- szkole i w Polsce ▪ przedstawia sposoby oszczędzania wód powierzchniowych i podziemnych
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>zasoby wodne, deficyt wód, nadwyżki wód, wody podziemne, retencja</i>					
16	Gleby	▪ omawia na podstawie schematu wpływ czynników glebotwórczych na powstawanie gleb ▪ analizuje i interpretuje mapę rozmieszczenia gleb w Polsce	▪ wyjaśnia związek między genezą a lokalizacją gleb w Polsce ▪ wyjaśnia zasady przyporządkowania gleby do klasy bonitacyjnej ▪ wskazuje przyczyny degradacji gleb	▪ omawia przydatność rolniczą gleb z zastosowaniem klas bonitacyjnych	▪ wykazuje konieczność ochrony gleb w Polsce
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>czynniki glebotwórcze, klasa bonitacyjna, degradacja gleby, żyzność gleby, rekultywacja gleby, gleby strefowe, gleby astrefowe</i>					
17	Surowce mineralne	▪ wskazuje na mapie regiony i miejsca występowania głównych surowców mineralnych w Polsce	▪ wykazuje związek między występowaniem surowców mineralnych a przeszłością geologiczną Polski	▪ zna podział surowców mineralnych ze względu na ich gospodarcze wykorzystanie ▪ uzasadnia znaczenie ropy naftowej w gospodarce Polski	▪ ocenia zasoby surowców mineralnych w Polsce, zwracając uwagę na brak zasobów ropy naftowej ▪ wykazuje konieczność racjonalnego korzystania z surowców mineralnych w Polsce
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>surowiec mineralny, eksploatacja surowców</i>					
18	Lekcja powtórzeniowa. Środowisko przyrodnicze źródłem zasobów naturalnych	▪ prawidłowo stosuje poznane terminy geograficzne ▪ rozpoznaje regiony geograficzne na podstawie ich cech	▪ wykazuje związki między elementami środowiska przyrodniczego w regionach Polski	▪ wskazuje na mapie regiony geograficzne Polski ▪ omawia rozmieszczenie zasobów naturalnych w Polsce	▪ wykazuje, że środowisko przyrodnicze Polski jest wielką wartością kraju ▪ uzasadnia konieczność ochrony środowiska

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
18 cd.					przyrodniczego przed zniszczeniem (degradacją)
DZIAŁ II. LUDNOŚĆ I GOSPODARKA POLSKI					
19	Ludność Polski Liczba ludności Polski. Migracje	- odeczytuje z wykresu wartość przyrostu naturalnego w Polsce od 1946 roku do czasów współczesnych - odeczytuje i interpretuje dane dotyczące migracji ludności Polski - odeczytuje i interpretuje dane dotyczące przyrostu rzeczywistego ludności Polski w okresie od 1946 roku do czasów współczesnych	- wyjaśnia różnicę między przyrostem naturalnym a przyrostem rzeczywistym - wykazuje wpływ różnych czynników na kształtowanie się przyrostu naturalnego w Polsce od czasów powojennych do czasów współczesnych - wykazuje wpływ zmian politycznych i gospodarczych w Polsce na wielkość i kierunki migracji Polaków	- oblicza przyrost naturalny i przyrost rzeczywisty ludności na podstawie danych statystycznych - oblicza saldo migracji w Polsce w wybranych latach	- dostrzega wpływ przyrostu naturalnego i migracji na kształtowanie się liczby ludności Polski - rozumie, że liczba ludności stanowi wielką wartość dla naszego kraju
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>demografia, przyrost naturalny, przyrost rzeczywisty, wyż demograficzny (kompensacyjny), migracja, emigracja, imigracja, saldo migracji, Polonia, prognoza liczby ludności</i>				
20	Struktura wieku i płci ludności Polski	odeczytuje cechy i zmiany struktury wieku i płci z wykresu	wykazuje wpływ różnych czynników na kształt piramidy płci i	oblicza współczynnik feminizacji ludności	dostrzega i akceptuje czynniki wpływające na przedłużenie

		„piramida wieku i płci ludności Polski” ▪ porównuje, korzystając z wykresu średnią długość życia ludności Polski i państw sąsiadujących	wieku ludności Polski ▪ wykazuje związek między poziomem rozwoju gospodarczego kraju a przeciętną długością życia jego mieszkańców		długości życia mieszkańców Polski ▪ uświadamia sobie obowiązki państwa wobec starzenia się społeczeństwa polskiego
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>struktura biologiczna, struktura wieku, struktura płci, współczynnik feminizacji</i>				
21	Rozmieszczenie ludności w Polsce	▪ czyta mapę gęstości zaludnienia w Polsce ▪ analizuje dane statystyczne dotyczące gęstości zaludnienia wybranych państw Europy	▪ wykazuje wpływ czynników przyrodniczych, gospodarczych i historycznych na rozmieszczenie ludności i różnicowanie gęstości zaludnienia w Polsce	▪ oblicza średnią gęstość zaludnienia we wskazanym regionie (wskaźnik demograficzny)	▪ wskazuje na problemy mieszkańców w regionach słabo i gęsto zaludnionych w Polsce
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>gęstość zaludnienia, wskaźnik demograficzny</i>				
22	Struktura zatrudnienia ludności w Polsce	▪ korzystając z wykresów przedstawia zmiany zachodzące w strukturze zatrudnienia ludności Polski ▪ korzystając z mapy i danych statystycznych przedstawia różnicowanie struktury zatrudnienia i wielkości bezrobocia w województwach Polski	▪ wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w strukturze zatrudnienia ludności Polski ▪ wyjaśnia przyczyny przestrzennego różnicowania struktury zatrudnienia ludności Polski ▪ wyjaśnia wpływ restrukturyzacji gospodarki (np. górnictwa, hutnictwa, przemysłu stocznioowego, rolnictwa)	▪ przewiduje zmiany w grupie osób aktywnych zawodowo w najbliższych latach ▪ podaje przykłady przeciwdziałania bezrobociu przez państwo i organizacje samorządowe ▪ przewiduje skutki starzenia się społeczeństwa	▪ dostrzega i rozumie problemy ludności pozostającej bez pracy ▪ analizuje związki zachodzące między poziomem i rodzajem wykształcenia a możliwością znalezienia pracy

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
22 cd.			na zwiększanie się liczby bezrobotnych wyjaśnia przyczyny zróżnicowania wielkości bezrobocia w różnych regionach Polski		
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>struktura zatrudnienia, wiek aktywności zawodowej, wiek przedprodukcyjny, wiek produkcyjny, wiek poprodukcyjny, sektor gospodarki narodowej, bezrobocie, starzenie się społeczeństwa</i>					
23	Miasta w Polsce	- odczytuje z wykresu procent ludności mieszkającej w miastach - korzystając z mapy omawia przestrzenne rozmieszczenie miast w Polsce - korzystając z danych statystycznych odczytuje kolejność wybranych miast pod względem liczby mieszkańców w Polsce - rozdziela na mapie dwa rodzaje aglomeracji (monocentryczną i policentryczną)	- wyjaśnia przyczyny wzrostu liczby ludności zamieszkałej w miastach w Polsce po 1946 roku - wyjaśnia związek między rozwojem przemysłu i usług a wzrostem poziomu urbanizacji - podaje przykłady miast pełniących różne funkcje - wyjaśnia wpływ pełnionych przez miasto funkcji na jego rozwój i znaczenie w kraju	- dostrzega udogodnienia i problemy życia ludności w miastach - wskazuje na mapie Polski największe miasta oraz miasta pełniące charakterystyczne dla nich funkcje	- uzasadnia potrzebę rozwoju miast uznając zasadę zrównoważonego rozwoju - przedstawia korzyści i niedogodności życia w dużych miastach

	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>miasto, urbanizacja, funkcje miasta, aglomeracja monocentryczna, aglomeracja policentryczna (konurbacja)</i>				
24	Lekcja powtórzeniowa. Ludność Polski	- czyta i interpretuje dane statystyczne dotyczące ludności zamieszczone w tabelach i na wykresach - odczytuje informacje z map ludności (gęstości zaludnienia, rozmieszczenia miast, struktury zatrudnienia itp.)	- wykazuje związek między rozwojem gospodarczym naszego kraju a zmianą wskaźników demograficznych - wykazuje współzależność między wskaźnikami demograficznymi np. między strukturą zatrudnienia a procentem ludności mieszkającej w miastach	analizuje i porównuje procesy i wskaźniki demograficzne Polski w ujęciu czasowym i przestrzennym	- rozumie potrzebę przeprowadzania badań demograficznych (np. spisów powszechnych), będących źródłem wiedzy o ludności - podaje argumenty na to, że liczba ludności, jej wykształcenia stanowi potencjał Polski
25	Rolnictwo – I sektor gospodarki narodowej Struktura użytkowania ziemi	- omawia na podstawie wykresu formy rolniczego użytkowania ziemi - omawia na podstawie map, wykresów, danych statystycznych strukturę wielkości i własności gospodarstw rolnych w Polsce	- wyjaśnia przyczyny różnicowania rolniczego użytkowania ziemi w kraju - wykazuje związki między formami rolniczego wykorzystania ziemi a elementami środowiska przyrodniczego regionów - porównuje i wyjaśnia przyczyny różnic w rolniczym użytkowaniu ziemi własnego województwa i innych	- przedstawia na wykresie procentowy udział form rolniczego użytkowania ziemi w Polsce - wskazuje na mapie województwa, które posiadają największy obszar użytków rolnych, gruntów ornych, sadów, łąk i pastwisk - wykazuje wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa	- ocenia warunki środowiska przyrodniczego Polski i swojego regionu dla rolniczego użytkowania ziemi - wyjaśnia potrzebę racjonalnego użytkowania ziemi w kraju i we własnym regionie

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
25 cd.			województw Polski ▪ wyjaśnia przyczyny i podaje przykłady w swoim regionie i w kraju zmian w strukturze użytkowania ziemi		
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>użytki rolne, użytki zielone, nieużytki, struktura wielkości i własności gospodarstw rolnych, struktura upraw</i>				
26	Zróżnicowanie rozmieszczenia upraw	▪ wskazuje na mapie regiony o największych powierzchniach upraw: pszenicy, buraków cukrowych i ziemniaków	▪ wykazuje wpływ żyzności gleb i klimatu na rozmieszczenie upraw ▪ wyjaśnia przyczyny zróżnicowania upraw w Polsce ▪ wykazuje wpływ rozwoju przemysłu na rozwój rolnictwa	▪ oblicza plony i zbiory roślin ▪ wymienia rośliny będące głównym źródłem dostarczania żywności mieszkańcom Polski	▪ wykazuje znaczenie uprawy roślin w wyżywieniu ludności kraju
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>uprawa, plon, zbiór</i>				
27	Chów zwierząt gospodarskich	▪ omawia na podstawie map rozmieszczenie chowu zwierząt w Polsce ▪ odczytuje korzystając z danych statystycznych nazwy województw posiadających	▪ określa czynniki przyrodnicze i pozaprzrodnicze rozwoju chowu zwierząt gospodarskich ▪ odróżnia chów zwierząt od hodowli ▪ wyjaśnia współzależność rozwoju chowu	▪ oblicza pogłowie zwierząt gospodarskich ▪ wymienia zwierzęta będące głównym źródłem dostarczania żywności mieszkańcom Polski	▪ wyjaśnia znaczenie chowu zwierząt w wyżywieniu ludności

		największy udział w pogłowie zwierząt gospodarskich	zwierząt i rozwoju przemysłu		
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>chów, hodowla, pogłowie, obsada zwierząt</i>				
28	Rolnictwo Polski na tle rolnictwa Europy	▪ korzysta z map i danych statystycznych omawiając warunki rozwoju rolnictwa, rozmieszczenie upraw i chowu zwierząt w Polsce	▪ wyjaśnia związek między rozwojem rolnictwa a warunkami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi w Polsce i we własnym regionie	▪ ocenia rolnicze wykorzystanie ziemi w Polsce i we własnym regionie	▪ wykazuje znaczenie rolnictwa w handlu zagranicznym Polski
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>rolnictwo ekologiczne, modyfikacja roślin</i>				
29	Przemysł – II sektor gospodarki narodowej Wykorzystanie źródeł energii nieodnawialnej	▪ na podstawie map gospodarczych i danych statystycznych omawia wykorzystanie źródeł energii nieodnawialnej w Polsce ▪ przedstawia strukturę produkcji energii w Polsce na podstawie danych statystycznych ▪ wskazuje na mapie Polski regiony o największych zasobach energii nieodnawialnej ▪ wskazuje na mapie Polski rozmieszczenie największych elektrowni ciepłych	▪ rozróżnia źródła energii odnawialnej i nieodnawialnej ▪ wykazuje związek występowania surowców energetycznych z budową geologiczną ▪ uzasadnia wykorzystanie źródeł energii w Polsce i w swoim regionie	▪ przewiduje i ocenia zmiany w środowisku przyrodniczym związane z eksploatacją surowców energetycznych ▪ przedstawia argumenty za lub przeciw budowie elektrowni jądrowych w Polsce	▪ wyjaśnia znaczenie rozwoju energetyki dla gospodarki państwa i życia ludności ▪ ocenia wpływ stosowania różnych źródeł energii na stan środowiska przyrodniczego i zdrowie człowieka
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>gałąź przemysłu, nieodnawialne źródła energii, energetyka, elektrownia ciepła</i>				

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
30	Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii	- wskazuje na mapie Polski regiony o największych zasobach energii odnawialnej - wskazuje na mapie Polski rozmieszczenie największych hydroelektrowni	wyjaśnia związek między warunkami środowiska przyrodniczego a występowaniem źródeł energii odnawialnej	uzasadnia potrzebę zastępowania źródeł energii nieodnawialnej energią odnawialną	- ocenia wpływ rozwoju energetyki odnawialnej na stan środowiska przyrodniczego kraju i własnego regionu - wyjaśnia potrzebę oszczędzania energii elektrycznej
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>struktura produkcji energii elektrycznej hydroelektrownia, elektrownia szczytowo-pompowa</i>				
31	Inne działy przemysłu w Polsce	- omawia na podstawie map i wykresów rozmieszczenie głównych gałęzi przemysłu w Polsce: przemysłu hutniczego, elektromaszynowego, chemicznego, spożywczego - omawia na podstawie mapy gospodarczej Polski położenie okręgów i ośrodków przemysłowych w Polsce	- wyjaśnia korzyści wynikające z rozwoju przemysłu wysokich technik - uzasadnia szybki rozwój wybranych gałęzi przemysłu w Polsce i we własnym regionie	wykazuje wpływ najszybciej rozwijających się gałęzi przemysłu na stan gospodarki i środowiska przyrodniczego Polski	- ocenia znaczenie rozwoju przemysłu wysokich technik dla środowiska przyrodniczego i gospodarki - wyjaśnia znaczenie przemysłu dla rozwoju gospodarczego kraju
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>ośrodek przemysłowy, okręg przemysłowy, przemysł wysokich technik</i>				

32	Zmiany w strukturze polskiego przemysłu. Wpływ przemysłu na stan środowiska przyrodniczego	wykorzystując różne źródła informacji (np. prasę, radio i telewizję) omawia zmiany w strukturze przemysłu w Polsce i we własnym regionie	- wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze przemysłu Polski i własnego regionu - wyjaśnia wpływ rozwoju nauki i techniki na powstawanie nowych gałęzi przemysłu - wyjaśnia wpływ prywatyzacji i restrukturyzacji przemysłu na rozwój gospodarczy i życie ludności - uzasadnia znaczenie rozwoju przemysłu dla innych sektorów gospodarki kraju	podaje przykłady i uzasadnia pozytywne i negatywne skutki zmian w strukturze przemysłu Polski i własnego regionu	- dostrzega i wyjaśnia przyczyny różnic w rozwoju przemysłu Polski i krajów Europy Zachodniej - dostrzega, że bezrobocie jest skutkiem zmian zachodzących w przemyśle Polski
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>restrukturyzacja, prywatyzacja, struktura przemysłu</i>				
33	Lekcja powtórzeniowa. Rolnictwo i przemysł Polski	- analizuje dane statystyczne dotyczące udziału rolnictwa i przemysłu w tworzeniu PKB - czyta i interpretuje tematyczne mapy gospodarcze	- wskazuje na rolę rolnictwa i przemysłu w rozwoju gospodarczym Polski - wskazuje na osiągnięcia przemysłu i rolnictwa w Polsce	podaje przykłady zmian zachodzących w rolnictwie i przemyśle w swoim regionie i w Polsce	wykazuje twórcze nastawienie do zmian i trudności w rolnictwie i przemyśle Polski
34	Usługi – III sektor gospodarki narodowej Rodzaje usług. Przyczyny rozwoju	- korzystając ze schematu omawia podział usług - analizuje dane statystyczne dotyczące zatrudnienia w usługach	- omawia wpływ usług na rozwój gospodarczy i kulturalny kraju i własnego regionu - wyjaśnia przyczyny szybkiego rozwoju	wymienia nowe rodzaje usług i nowe zawody, które pojawiły się na rynku pracy w ostatnich latach w związku z szybkim	ocenia wpływ usług na rozwój osadnictwa i rozwój gospodarczy kraju i własnego regionu

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
			usług w kraju i regionie	rozwojem niektórych usług	
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>sektor usług</i>				
35	Walory turystyczne Polski	▪ opisuje walory turystyczne Polski na podstawie map tematycznych ▪ korzystając z map turystycznych charakteryzuje wybrane regiony turystyczne ▪ wskazuje na mapie główne regiony turystyczne kraju	▪ wykazuje wpływ środowiska przyrodniczego i kulturowego na rozwój różnych rodzajów turystyki w Polsce ▪ prezentuje walory turystyczne: przyrodnicze i pozaprzyrodnicze wybranych regionów Polski	▪ podaje przykłady wpływu turystyki na zamożność obywateli i rozwój gospodarki kraju i regionu ▪ prezentuje wybraną metodą i techniką wybrany region turystyczny Polski	▪ wykazuje zainteresowanie atrakcyjnością turystyczną regionów Polski
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>obiekt turystyczny, walory turystyczne regionu, atrakcyjność turystyczna</i>				
36	Zróżnicowanie sieci transportowej w Polsce	▪ omawia rozmieszczenie sieci kolejowej i drogowej Polski i swojego regionu na podstawie map tematycznych ▪ odczytuje z rocznika statystycznego wielkości określające gęstość sieci kolejowej i drogowej w Polsce ▪ wskazuje na mapie	▪ uzasadnia wpływ gęstości sieci kolejowej i drogowej na rozwój społeczny i gospodarczy kraju ▪ wyjaśnia przyczyny zróżnicowania gęstości sieci transportowej w kraju ▪ podaje przykłady towarów przesyłanych	▪ porównuje gęstość sieci kolejowej i drogowej Polski z innymi krajami Europy ▪ podaje przykłady wpływu transportu na rozwój osadnictwa i gospodarki kraju oraz stan środowiska przyrodniczego	▪ docenia rolę rozwoju nowoczesnego transportu i łączności dla rozwoju gospodarki kraju

		obszary w Polsce o najmniejszej i największej gęstości sieci transportowej. ▪ opisuje warunki rozwoju transportu wodnego, śródlądowego i morskiego na podstawie map tematycznych ▪ wskazuje na mapie: porty morskie, śródlądowe kanały i porty lotnicze	różnymi rodzajami transportu		
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>transport, łączność, kabotaż, sieć transportowa</i>				
37	Ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce	▪ czyta i analizuje mapy dotyczące zanieczyszczenia i przekształcenia środowiska przyrodniczego Polski ▪ odczytuje z map nazwy obiektów chronionych w Polsce ▪ wyszukuje w różnych źródłach informacje na temat wybranych obiektów chronionych w Polsce	▪ przedstawia przyczyny przekształcania i zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego Polski ▪ wyjaśnia przyczyny objęcia ochroną wybranych obiektów przyrodniczych i kulturowych w Polsce ▪ wykazuje związek między przeszłością historyczną a istnieniem wybranych obiektów kulturowych w Polsce	▪ potrafi wyszukać w różnych źródłach informacje o ważnych obiektach przyrodniczych i kulturowych znajdujących się w odwiedzanym regionie ▪ rozpoznaje na fotografiach obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Przyrody i Kultury	▪ potrafi zachować się w obiektach chronionej przyrody oraz w obiektach kultury ▪ odczuwa dumę z istnienia w Polsce i we własnym regionie wielu obiektów wchodzących w skład światowego dziedzictwa oraz z osiągnięć wybitnych Polaków
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>park narodowy, park krajobrazowy, rezerwat przyrody, pomnik przyrody</i>				

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
38	Lekcja powtórzeniowa. Rozwój usług i ochrona środowiska w Polsce	korzystając z map tematycznych i innych źródeł informacji ocenia poziom rozwoju usług w kraju i w swoim regionie	uzasadnia rolę rozwoju usług w gospodarce narodowej i życiu społecznym kraju	- wykazuje potrzebę ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce - wymienia obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Przyrody i Kultury w Polsce	- ocenia poziom usług w swoim regionie i wskazuje kierunki zmian - uznaje konieczność ochrony środowiska w Polsce
DZIAŁ III. REGIONY GEOGRAFICZNE POLSKI					
39	Region w którym mieszkam	- przedstawia korzystając ze schematu kryteria wyróżniania regionu - wskazuje swój region na mapie - oznacza swój region na mapie konturowej Polski - wskazuje na mapie regiony geograficzne Polski i podaje ich nazwy	- wykazuje dominanty swojego regionu na tle środowiska przyrodniczego Polski - wykazuje współzależność między elementami środowiska przyrodniczego w swoim regionie	- przedstawia położenie geograficzne swojego regionu (województwo, powiat, gmina, region Europy) - odczytuje dane statystyczne dotyczące wielkości powierzchni i liczby ludności swojego regionu	- wykazuje zainteresowanie swoim regionem, miejscem w którym się urodził i w którym żyje - ma poczucie „patriotyzmu lokalnego”
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>region, dominanta, ojczyzna, krajobraz</i>					
40	Niziny Polski Pobrzeże Bałtyku	wskazuje na mapie regiony geograficzne wchodzące w skład	wyjaśnia przyczyny zróżnicowania środowiska przyrodniczego	podaje propozycje zagospodarowania naszego wybrzeża	uzasadnia konieczność ochrony brzegów morskich

		pasa pobraża w Polsce ▪ korzystając z map tematycznych omawia warunki przyrodnicze i rozwój gospodarki w pasie pobraża Bałtyku	pasa pobraża ▪ wyjaśnia przyczyny powstawania brzegu wysokiego i brzegu niskiego ▪ wykazuje zależność między warunkami tworzenia się delty a żyznością gleb	▪ wymienia walory miejscowości nadmorskich	▪ przedstawia przyczyny utworzenia w pasie pobraża parków narodowych: Słowińskiego i Wolińskiego
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>brzeg klifowy, brzeg niski, wydma, mierzeja, zalew, delta</i>				
41	Pojezierza	▪ wskazuje na mapie regiony geograficzne wchodzące w skład pojezierzy ▪ na podstawie map tematycznych omawia warunki przyrodnicze i warunki rozwoju gospodarki w pasie pojezierzy	▪ wyjaśnia związek między wydarzeniami geologicznymi (epoka lodowcowa), a współczesną rzeźbą pojezierzy ▪ wyjaśnia znaczenie regionu pojezierzy w gospodarce państwa	▪ identyfikuje na podstawie fotografii krajobraz pojezierzy ▪ przedstawia propozycje zagospodarowania pojezierzy	▪ propaguje walory regionu uznanego jako „Zielone Płuca Polski” ▪ uzasadnia konieczność ochrony jezior
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>krajobraz młodogłacjalny, osady polodowcowe, morena czołowa, morena denną, sandr, pradolina, głaz narzutowy</i>				
42	Niziny Środkowopolskie	▪ wskazuje na mapie regiony geograficzne wchodzące w skład pasa nizin środkowopolskich ▪ na podstawie map tematycznych omawia środowisko przyrodnicze i warunki rozwoju	▪ wyjaśnia znaczenie występowania wód artezyjskich w Kotlinie Warszawskiej ▪ wyjaśnia występowanie procesów krasowania na Polesiu Lubelskim	▪ odróżnia w terenie i na fotografii, obrazie krajobraz starogłacjalny i młodogłacjalny ▪ ocenia przydatność rolniczą gleb w poszczególnych regionach nizin środkowopolskich	▪ docenia znaczenie nizin w rozwoju rolnictwa i komunikacji w Polsce

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
42 cd.		gospodarki w pasie nizin środkowopolskich wskazuje na mapie kompleksy leśne i parki narodowe występujące w regionie		omawia położenie Warszawy oraz jej funkcję stołeczną	
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>krajobraz starogłacalny puszcza, wody artezyjskie, procesy krasowe, funkcja stołeczna miasta</i>				
43	Wyżyny Polski Wyżyna Śląska. Wyżyna Krakowsko-Częstochowska	- wskazuje na mapie regiony geograficzne wchodzące w skład pasa wyżyn - na podstawie map tematycznych omawia środowisko przyrodnicze i warunki rozwoju gospodarki w pasie wyżyn - rozpoznaje na schematach i fotografiach formy krasowe występujące na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej - wskazuje na mapie główne miasta regionów i omawia ich funkcje	- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania krajobrazu regionów - wyjaśnia wpływ uprzemysłowienia na środowisko przyrodnicze regionów - omawia przyczyny i skutki deficytu wód w regionach - wymienia walory turystyczne krajobrazu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej	- wymienia dominanty przyrodnicze regionów - przedstawia znaczenie wyżyn w gospodarce Polsce - proponuje trasę wycieczki na „Szlaku Orlich Gniazd”	- przedstawia problemy związane z zanieczyszczeniem środowiska przyrodniczego na Wyżynie Śląskiej - uzasadnia konieczność ochrony przyrody w Ojcowskim Parku Narodowym

		wskazuje na mapie miejsca wydobywania ważnych surowców mineralnych w omawianych regionach			
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>wyrobisko, halda, kopalnia głębinowa, zagłębie, deficyt wód, ostańce, formy krasowe, wywierzysko</i>				
44	Niecka Nidziańska. Wyżyna Kielecko-Sandomierska. Wyżyna Lubelska	na podstawie map tematycznych omawia środowisko przyrodnicze i warunki rozwoju gospodarki w regionach	- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania środowiska przyrodniczego Niecki Nidziańskiej, Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej i Wyżyny Lubelskiej - wyjaśnia związek między rodzajem skały a glebą - wykazuje podobieństwa i różnice warunków rozwoju rolnictwa na Wyżynie Sandomierskiej i Wyżynie Lubelskiej	wymienia dominanty przyrodnicze i gospodarcze regionów	- docenia znaczenie Starego Przemysłu dla rozwoju gospodarczego regionu - wskazuje Majdanek jako symbol męczeństwa i ofiar II wojny światowej
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>zagłębie, kopalnia głębinowa, szyb, halda, ostaniec wapienny, formy krasowe, wapienie jurajskie, gips, gołoborza, wywierzysko, jar, wąwóz, pokrywa lessowa, czarnoziem</i>				
45	Kotliny Podkarpackie	- wskazuje na mapie regiony geograficzne wchodzące w skład kotlin podkarpackich - wskazuje na mapie miejsca występowania ropy	- wyjaśnia rolę Krakowa dla kultury i gospodarki kraju - wyjaśnia znaczenie regionu w przemyśle kraju	- wskazuje warunki sprzyjające rozwojowi rolnictwa w kotlinach podkarpackich - wymienia główne zalety Krakowa	- ukazuje znaczenie Oświęcimia dla Polaków i społeczności międzynarodowej - odczuwa dumę z powodu wpisania na

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
45 cd.		naftowej, gazu ziemnego, siarki w regionie ▪ na podstawie map tematycznych omawia środowisko przyrodnicze i warunki rozwoju gospodarki w regionie			Listę Światowego Dziedzictwa Przyrody i Kultury zabytków Krakowa i Wieliczki
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>zapadlisko tektoniczne, kotlina</i>				
46	Polskie góry Sudety	▪ wskazuje na mapie: pasma górskie Sudetów, Przedgórze Sudeckie, kotliny: Jeleniogórską i Kłodzką, Śnieżkę, większe miasta Sudetów, miejsca występowania surowców mineralnych i znane ośrodki uzdrowiskowe	▪ przedstawia argumenty, które pozwalają zaliczyć Sudety do gór zrębowych ▪ wyjaśnia pochodzenie współczesnej rzeźby Sudetów ▪ wyjaśnia określenie „Czarny Trójkąt Europy” ▪ opisuje znaczenie gospodarcze regionu Sudetów	▪ wykonuje folder promujący Sudety jako region turystyczny wykorzystując dostępne źródła informacji ▪ proponuje trasę wycieczki w Sudety z wykorzystaniem map tematycznych	▪ uzasadnia potrzebę ochrony środowiska przyrodniczego Sudetów
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>faldowanie hercyńskie, faldowanie alpejskie, góry zrębowe</i>				
47	Karpaty	▪ omawia położenie Karpat na mapie Europy ▪ analizuje mapę podziału Karpat przyjmując	▪ wyjaśnia wpływ czynników wewnętrznych i zewnętrznych na rzeźbę Karpat ▪ wykazuje różnice w	▪ wie, czego dotyczą nazwy ważnych obiektów turystycznych: np. Dolina Kościeliska, Giewont, Gubałowska,	▪ zna osiągnięcia Ignacego Łukasiewicza ▪ uzasadnia potrzebę ochrony przyrody w parkach narodowych

		jako kryterium budowę geologiczną wskazuje najwyższe szczyty na mapie Tatr	środowisku przyrodniczym między poszczególnymi regionami Karpat wyjaśnia powstawanie i skutki wiatru halnego	Morskie Oko	Karpat
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>turnie, grań, góry fałdowe, piargi, cyrk lodowcowy, żleb</i>				
48	Morze Bałtyckie	- korzystając z mapy omawia położenie Bałtyku - wskazuje na mapie cieśniny, zatoki, zalewy, morze, wyspy Morza Bałtyckiego - na podstawie map charakteryzuje środowisko przyrodnicze Morza Bałtyckiego - wskazuje na mapie Polski porty morskie oraz znane nadmorskie miejscowości turystyczne	- podaje przyczyny małego zasolenia, niskiej temperatury wód i niewielkich pływów morskich na Morzu Bałtyckim - wyjaśnia związki między środowiskiem przyrodniczym Bałtyku a jego gospodarczym wykorzystaniem	- wymienia przyczyny zanieczyszczenia Bałtyku - wskazuje na mapie szlaki komunikacji promowej	- wskazuje na konieczność współpracy państw bałtyckich w celu ochrony środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego - docenia rolę międzynarodowych umów (konwencji) w sprawie ochrony wód Bałtyku
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>plywy morskie, zasolenie morza, głębia, okres zlodzenia, konwencja międzynarodowa</i>				
49	Walory turystyczne wybranego regionu geograficznego – Kotlina Warszawska	- korzystając z map w atlasie omawia położenie Puszczy Kampinoskiej w Polsce i na Nizinie Mazowieckiej - wskazuje na planie	wyjaśnia rolę poszczególnych obiektów turystycznych w Warszawie i w regionie w poznawaniu historii naszego kraju	- rozpoznaje na obrazach wybrane obiekty turystyczne Warszawy - wskazuje miejsca występowania wydym śródłądowych w Kotlinie	- docenia rolę Warszawy jako stolicy - omawia walory turystyczne Warszawy i Puszczy Kampinoskiej

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
49 cd.		dzielnice Warszawy, oraz wybrane obiekty turystyczne		Warszawskiej	
50	Podróż wzdłuż wybranej trasy po Pojezierzu Olsztyńskim	▪ odczytuje informacje z map regionu w różnych skalach oraz z mapy historycznej Warmii ▪ wykorzystuje do opracowania wybranej trasy mapy zawarte w podręczniku, atlasie, fotografii, rysunki	▪ wyjaśnia genezę zaobserwowanych podczas wycieczki form terenu ▪ opisuje miejsca będące świadectwem przeszłości historycznej regionu	▪ zna procedury przygotowania się do zajęć w terenie ▪ obserwuje i rozpoznaje w terenie formy rzeźby młodogłacialnej ▪ rysuje szkic trasy ▪ wykonuje i analizuje rysunek ułożenia materiału skalnego w pagórku morenowym ▪ dokumentuje obserwowane na trasie obiekty	▪ docenia piękno obserwowanego krajobrazu ▪ obserwuje i poznaje procesy zachodzące w gospodarce regionu
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>krajobraz młodogłacialny, morena denna i czołowa, ciągi morenowe, środowisko kulturowe</i>					
51	Lekcja powtórzeniowa. Zróżnicowanie regionów Polski	▪ korzystając z map wskazuje pasy ukształtowania powierzchni Polski; podaje ich nazwy ▪ wskazuje na mapie regiony Polski ▪ rozpoznaje na obrazach	▪ zna kryteria wydzielenia regionów geograficznych ▪ wyjaśnia genezę wybranych form terenu w poszczególnych regionach	▪ wykazuje różnice między wskazanymi regionami geograficznymi	▪ utwierdza się w przekonaniu, że różnorodność regionów geograficznych stanowi potencjał Polski

		wybrane obiekty geograficzne Polski			
DZIAŁ IV. SĄSIEDZI POLSKI					
52	Zróżnicowanie środowiska przyrodniczego państw sąsiadujących z Polską	▪ porównuje na podstawie map położenie geograficzne państw sąsiadujących z Polską ▪ korzystając z map określa podobieństwa i różnice w środowisku przyrodniczym Polski i państw sąsiadujących	▪ wyjaśnia przyczyny zmian granic Polski po roku 1990 ▪ wyjaśnia na przykładach wpływ przynależności państw do Unii Europejskiej na ich gospodarkę	▪ wykazuje na przykładach korzyści płynące ze współpracy Polski z krajami sąsiadującymi	▪ przedstawia argumenty świadczące o potrzebie poznania państw sąsiadujących z Polską ▪ uzasadnia, na przykładzie Polski i jej sąsiadów konieczność współpracy państw sąsiadujących ze sobą
Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>położenie geograficzne, środowisko przyrodnicze</i>					
53	Niemcy	▪ określa na podstawie mapy położenie geograficzne Niemiec ▪ charakteryzuje w oparciu o mapy tematyczne środowisko przyrodnicze Niemiec ▪ porównuje na podstawie tabel i wykresów PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca w Niemczech i innych krajach sąsiadujących z Polską ▪ porównuje na podstawie tabel i wykresów saldo bilansu	▪ wykazuje wpływ środowiska przyrodniczego na rozwój gospodarczy Niemiec ▪ wykazuje przyczyny powstania okręgów przemysłowych Niemiec ▪ wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarki Niemiec ▪ podaje argumenty świadczące o wysokiej pozycji gospodarczej Niemiec w Europie ▪ uzasadnia znaczenie wielkości PKB/mieszkańca jako wskaźnika	▪ wie jakie warunki należy spełnić, aby przekroczyć granicę Polski i Niemiec ▪ potrafi w rozmowie z kolegą z Niemiec wykaazać się podstawowymi wiadomościami dotyczącymi jego kraju ▪ wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne w Niemczech (np. rzeki, regiony geograficzne, miasta) ▪ określa główne cele euroregionów leżących w obszarach	▪ uzasadnia konieczność porozumienia i współpracy Polski i Niemiec ▪ przedstawia przykłady współpracy Polski z Niemcami w różnych obszarach

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
53 cd.		handlowego w Niemczech i innych krajach sąsiadujących z Polską	poziomu życia ludności	przygranicznych Polski i Niemiec	
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>produkt krajowy brutto, saldo bilansu handlowego, okręg przemysłowy, euroregion</i>				
54	Czechy i Słowacja	- czyta mapy tematyczne Czech i Słowacji - korzystając z map określa główne cechy środowiska geograficznego Czech i Słowacji - odczytuje i porównuje wielkość produkcji energii elektrycznej na mieszkańca w Czechach na tle pozostałych sąsiadów Polski - porównuje wielkość bezrobocia w Polsce i krajach sąsiadujących	- porównuje i określa przyczyny różnic między kierunkami rozwoju gospodarczego Czech i Słowacji - wykazuje zależność między środowiskiem przyrodniczym a rozwojem turystyki w Czechach i na Słowacji - uzasadnia wpływ członkostwa w Unii Europejskiej na rozwój gospodarczy Czech i Słowacji	- wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne w Czechach i na Słowacji (np. rzeki, regiony geograficzne, miasta) - wykazuje atrakcyjność turystyczną Czech i Słowacji - określa główne cele euroregionu w którym mieszka	przedstawia korzyści wynikające z różnych form współpracy przygranicznej Polski, Czech i Słowacji
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>państwo śródlądowe, atrakcyjność turystyczna, współpraca przygraniczna</i>				
55	Ukraina	- omawia na podstawie mapy położenie geograficzne Ukrainy - odczytuje informacje	wykazuje związki między warunkami środowiska przyrodniczego a sposobami	potrafi w rozmowie z kolegą z Ukrainy wykonać się podstawowymi wiadomościami	wykazuje zrozumienie dla przemian politycznych, gospodarczych i społecznych

		z map tematycznych Ukrainy ▪ porównuje przyrost naturalny Ukrainy i innych sąsiadów Polski ▪ odczytuje ze źródeł geograficznych i porównuje pozycję Ukrainy w rozwoju transportu drogowego w Europie	gospodarowania na Ukrainie ▪ przedstawia współczesne przemiany gospodarcze na Ukrainie i wyjaśnia ich wpływ na warunki życia ludności	dotyczącymi jego kraju ▪ wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne na Ukrainie (np. rzeki, regiony geograficzne, miasta)	dokonujących się na Ukrainie ▪ odczuwa solidarność z narodem ukraińskim, mającym trudne warunki życia związane z wdrażaniem reform gospodarczych
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>przyrost naturalny, przemiany gospodarcze, restrukturyzacja gospodarki, euroregion, reformy gospodarcze</i>				
56	Białoruś i Litwa	▪ korzystając z mapy charakteryzuje położenie geograficzne i środowisko przyrodnicze Litwy i Białorusi	▪ wyjaśnia związki między warunkami środowiska przyrodniczego a sposobami gospodarowania na Białorusi i na Litwie ▪ przedstawia korzyści wynikające dla Litwy z przynależności kraju do Unii Europejskiej ▪ przedstawia znaczenie transportu w gospodarce Białorusi ▪ porównuje przyczyny trudnej sytuacji gospodarczo-społecznej Litwy i Białorusi	▪ wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne na Białorusi i Litwie (np. rzeki, regiony geograficzne, miasta) ▪ określa, na jakiej podstawie może przekroczyć granicę polsko-litewską i granicę polsko-białoruską ▪ określa główne cele euroregionu w którym mieszka (dotyczy uczniów mieszkających w euroregionie)	▪ wykazuje związki Polski z Litwą w czasach historycznych i współcześnie ▪ uzasadnia konieczność prowadzenia dobrosąsiedzkich stosunków między Polską a Litwą i Białorusią
	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>środowisko geograficzne, euroregion</i>				

Lekcja		Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej	Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów	Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce	Kształtowanie postaw
Nr	Temat	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:	Uczeń:
57	Rosja	▪ odczytuje informacje z map tematycznych Rosji ▪ charakteryzuje na podstawie map środowisko przyrodnicze regionów geograficznych Rosji ▪ czyta i interpretuje tabele i wykresy dotyczące sytuacji społeczno-gospodarczej Rosji (wydobycie surowców mineralnych, produkcja wyrobów przemysłowych, plony pszenicy itd.)	▪ wykazuje na przykładach współzależność między elementami środowiska przyrodniczego Rosji (w tym Obwodu Kaliningradzkiego) ▪ wykazuje wpływ kolei transsyberyjskiej na zagospodarowanie Syberii ▪ wykazuje związek między występowaniem surowców mineralnych a powstaniem okręgów przemysłowych w Rosji ▪ wykazuje związek między powierzchnią użytków rolnych przypadającą na jednego mieszkańca a gospodarką ekstensywną w rolnictwie Rosji ▪ wykazuje wpływ przemian polityczno-gospodarczych w Rosji na warunki życia ludności	▪ wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne Rosji (np. rzeki, regiony geograficzne, miasta) ▪ określa główne cele euroregionu w którym mieszka (dotyczy uczniów mieszkających w euroregionie) ▪ potrafi wykazać się podstawową wiedzą dotyczącą środowiska przyrodniczego, ludności i gospodarki Rosji	▪ rozumie konieczność porozumienia i tolerancji między różnymi narodowościami zamieszkującymi Rosję ▪ dostrzega konieczność współpracy Polski z Rosją ▪ widzi negatywne strony ujemnego przyrostu naturalnego w państwie

	Prawidłowe stosowanie terminów geograficznych: <i>gospodarka ekstensywna, obwód (jednostka podziału terytorialnego Rosji), kolej transsyberyjska, tolerancja</i>				
58	Ludność i gospodarka Polski na tle państw sąsiadujących	▪ odczytuje i porównuje wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego Polski i jej sąsiadów ▪ korzysta z różnych źródeł informacji (map, tabel, wykresów, tekstów źródłowych) omawiając i porównując ludność i gospodarkę krajów sąsiadujących z Polską ▪ zbiera, porządkuje i opracowuje w dowolnej formie informacje o kraju będącym najbliższym sąsiadem regionu, w którym uczeń mieszka	▪ wykazuje na przykładach związku między środowiskiem przyrodniczym a sposobami gospodarowania w państwach sąsiadujących z Polską ▪ wykazuje na wybranych przykładach współzależność między wybranymi wskaźnikami społeczno-gospodarczymi a rozwojem gospodarczym państw sąsiadujących z Polską ▪ wykazuje związki między rozwojem gospodarczym a warunkami życia ludności w państwach sąsiadujących z Polską	▪ wie jakie warunki należy spełnić przekraczając granicę z państwami sąsiadującymi z Polską ▪ potrafi interpretować i przetwarzać informacje napływające z różnych źródeł dotyczące państw sąsiadujących z Polską	▪ dostrzega korzyści dla Polski płynące z jej położenia geograficznego wśród państw należących do Unii Europejskiej ▪ dostrzega i akceptuje zróżnicowany poziom życia ludności w Polsce w porównaniu z państwami sąsiadującymi ▪ uzasadnia konieczność utrzymywania dobrych stosunków z państwami sąsiadującymi z Polską

II. Lekcje w terenie

1. Zajęcia terenowe w nowej Podstawie programowej

(Dziennik Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r., Nr 4, poz. 17)

Ideę nauczania opartego o poznanie zmysłowe zapoczątkował w XVII wieku Jan Amos Komeński. Nawoływał on, że [...] *trzeba ludzi uczyć, aby poznanie czerpali nie z książek, ale z nieba i Ziemi, z dębów i buków, to jest, aby poznawali i badali rzeczy same, nie tylko cudze spostrzeżenia i sądy o rzeczach.*

Nowa Podstawa programowa, określając główne założenia kształcenia geograficznego, podkreśla rolę zajęć terenowych:

W toku kształcenia geograficznego w gimnazjum wskazane jest w znacznie większym niż dotychczas zakresie korzystanie z obserwacji bezpośrednich, dokonywanych przez uczniów (lekcje i zajęcia w terenie, wycieczki) oraz jak najczęstsze nawiązywanie do regionu, w którym uczeń mieszka.

Propozycja obserwacji i ćwiczeń w terenie (wg Podstawy programowej)

Wybrane treści nauczania	Tematyka obserwacji i ćwiczeń
Mapa	- Orientacja w terenie: - wyznaczanie kierunku północnego za pomocą: – obserwacji zjawisk przyrody – zegarka – kompasu – mapy topograficznej i turystycznej - zorientowanie mapy w terenie, czyli pokrycie się kierunku N-S na mapie z kierunkiem N-S w terenie - lokalizowanie i identyfikowanie obiektów geograficznych na mapie i w terenie - Plan sytuacyjny obiektu geograficznego, w tym jego położenie w stosunku do obiektów sąsiednich - Opracowanie trasy wycieczki, ścieżki dydaktycznej na podstawie map topograficznych, turystycznych i samochodowych
Kształt Ziemi. Ruchy Ziemi i ich następstwa	- Obserwacja widnokładu - Obserwacja sklepienia niebieskiego: - wyznaczanie południka miejscowego - obserwacja położenia i pomiar wysokości Słońca nad widnokresem w ciągu dnia i w ciągu roku.

Wybrane treści nauczania	Tematyka obserwacji i ćwiczeń
Regiony geograficzne Polski	1. Środowisko geograficzne własnego regionu: ▪ główne rodzaje skał ▪ krajobraz najbliższej okolicy: – formy terenu – wody powierzchniowe – gleby i roślinność ▪ struktura zatrudnienia ludności ▪ aktualne problemy na rynku pracy ▪ struktura użytkowania ziemi ▪ rozmieszczenie wybranych upraw ▪ zmiany zachodzące w przemyśle regionu. Przyczyny zmian ▪ rozwój usług w regionie ▪ formy ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego

Zajęcia w terenie umożliwiają wykorzystanie środowiska jako źródła wiedzy geograficznej. Odpowiednie ukierunkowanie obserwacji i pomiarów pozwoli uczniowi zrozumieć, że **środowisko geograficzne jest niezbędnym warunkiem rozwoju społeczeństwa** i może wpłynąć na przyspieszenie lub opóźnienie rozwoju regionu.

Wyrabianie u uczniów przekonania o możliwości poznania praw rządzących przyrodą sprzyja wytwarzaniu się **zaangażowanej, aktywnej postawy ucznia**. Poprzez prace terenowe można kształcić **zmysł obserwacji i wyobraźnię przestrzenną**. Można nabywać **praktycznych umiejętności**, takich jak dokonywanie pomiarów czy orientacji w terenie. Prace terenowe stwarzają okazję do bezpośrednich kontaktów z ludźmi – mieszkańcami wsi i miast, pracownikami zakładów pracy i instytucji. Poznanie ich pracy uczy **szacunku dla dokonań dorosłego pokolenia**.

Zajęcia terenowe przyczyniają się do rozbudzenia zainteresowań **krajoznawczych i turystycznych**. Poprzez obserwowanie piękna krajobrazu, zabytków, dzieł sztuki **wzbogaca się osobowość ucznia**.

2. Przygotowanie, realizacja i podsumowanie zajęć w terenie

Prawidłowe przeprowadzenie zajęć w terenie obejmuje zagadnienia organizacyjne oraz dydaktyczno-wychowawcze i składa się z kilku etapów: przygotowania, realizacji i podsumowania zajęć.

Przygotowanie zajęć

Ten etap zajęć w terenie obejmuje zagadnienia organizacyjne, w tym:

- zapoznanie się z przepisami dotyczącymi wycieczek szkolnych,
- ustalenie liczby opiekunów przypadających na daną grupę zgodnie z obowiązującymi przepisami,
- określenie celu zajęć, metod i form pracy,
- dobór trasy i jej merytoryczne opracowanie, np. wyznaczanie obiektów do zwiedzania oraz miejsc przeprowadzenia obserwacji i ćwiczeń,
- obliczenia długości trasy i czasu trwania zajęć,
- przygotowanie materiałów źródłowych i zadań dla ucznia,
- przygotowanie środków dydaktycznych.

Realizacja zajęć

Zajęcia w terenie powinny zawierać wszystkie cechy właściwie skonstruowanej lekcji. Należy pamiętać, że głównym ich zadaniem jest upogłądowanie materiału nauczania i jego uzupełnienie.

Tak jak na lekcji w klasie, tak i w terenie potrzebna jest właściwa organizacja grupy. Biorąc pod uwagę cele zajęć w terenie, pracę uczniów można zorganizować zbiorowo, grupowo lub indywidualnie. Wśród metod pracy powinny dominować metody praktyczne oparte na bezpośredniej obserwacji obiektów, zjawisk i procesów geograficznych. Uczeń na zajęciach w terenie ma być aktywny, ma zdobywać wiadomości, nawyki i umiejętności, które pozwolą rozwijać jego zdolności poznawcze i zainteresowania.

Podsumowanie zajęć

Efekty pracy ucznia w terenie trzeba sprawdzić w trakcie zajęć na podstawie zebranej dokumentacji. Dokumentację gromadzi się podczas zajęć w formie notatek, szkiców, okazów (skały, rośliny itp.).

W notatkach numeruje się i dokładnie określa miejsca wykonywania zadań, obserwowane zjawiska, cechy obiektów. Tekst słowny powinien być ilustrowany szkicami, rysunkami. Szkicowanie pomaga dostrzec charakterystyczne cechy obiektu, wielkość, proporcje oraz sprzyja utrwaleniu wyników obserwacji. Okazy, eksponaty należy uporządkować i zaopatrzyć w metryczki.

Uporządkowane notatki, szkice, rysunki, okazy zebrane w terenie analizowane są i poddane ocenie na zajęciach w klasie. Mogą być też wykorzystane w dalszym procesie dydaktycznym.

III. Scenariusze zajęć terenowych

Scenariusz 1 (Ewa Parfianowicz)

Temat: Mapa jako źródło informacji geograficznej – lekcja powtórzeniowa

Cel ogólny: Sprawdzenie u uczniów umiejętności posługiwania się mapą.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- orientuje mapę w terenie,
- rozpoznaje formy terenu z rysunku poziomicowego na mapie,
- odczytuje informacje o terenie na podstawie znaków topograficznych,
- oblicza odległość między obiektami w terenie na podstawie skali mapy,
- oblicza wysokość względną i bezwzględną obiektów na podstawie rysunku poziomicowego na mapie,
- rozpoznaje formacje roślinne w terenie,
- wykazuje zależności między środowiskiem przyrodniczym i zagospodarowaniem terenu.

Metody pracy:

Rozwiązywanie zadań według kart pracy na podstawie:

- obserwacji bezpośredniej,
- pracy z mapą topograficzną okolic szkoły.

Formy pracy: praca w grupach 2- lub 3-osobowych.

Uczniowie wykonują zadania, które sprawdzają umiejętność pracy z mapą.

Podsumowanie i ocena pracy w terenie:

Wyznaczone osoby referują sposób wykonania zadań i przedstawiają ich rozwiązania. Pozostali uczniowie sprawdzają, czy mają podobne wyniki. Nauczyciel podaje prawidłowe odpowiedzi. Następuje poprawa nieprawidłowych rozwiązań. Nauczyciel może ocenić pracę uczniów:

- a) słownie – komentując wyniki pracy w terenie, uwzględniając aktywność i samodzielność pracy uczniów oraz poprawność wyników
- b) punktowo – podając maksymalną ilość punktów oraz punktację osiągniętą przez uczniów.

Czas trwania: 1 godzina lekcyjna (45 minut).

Zajęcia można wydłużyć do dwóch godzin w przypadku niekorzystnego dla zajęć położenia szkoły – np. duży ruch uliczny.

Miejsce zajęć: wzgórze znajdujące się w pobliżu szkoły (np. Wzgórze Partyzantów w Jeleniej Górze).

Materiały i środki dydaktyczne:

- karty pracy (zadania dla ucznia),
- mapa topograficzna „Plan miasta Jelenia Góra”, skala 1:15 000, wyd. PLAN, Jelenia Góra 2002/2003,
- linijka.

KARTA PRACY UCZNIA

Temat: Mapa jako źródło informacji geograficznej – lekcja powtórzeniowa

Klasa

Data

Imię i nazwisko ucznia

Zadanie 1

Zorientuj mapę przy pomocy obiektów terenowych. Na mapie zaznacz znakiem ✕ miejsce zajęć terenowych.

Aby zorientować mapę w terenie za pomocą obiektów należy:

- odszukać na mapie miejsce, w którym się znajdujesz,
- wybrać w terenie dwa, trzy charakterystyczne obiekty i odszukać je na mapie,
- obrócić się wraz z mapą tak, aby kierunki do wybranych obiektów w terenie i na mapie się pokryły.

Zadanie 2

Określ kierunki, w których znajdują się wybrane obiekty i wpisz je do tabeli używając międzynarodowych skrótów (N, S, E, W).

Nazwa obiektu	Kierunek, w którym znajduje się obiekt
Szkoła	
Hotel „Sudety”	
Kościół Św. Krzyża	

Zadanie 3

Oceń „na oko”, a potem wykorzystując skalę mapy oblicz odległość, w jakiej znajdują się od Ciebie wymienione obiekty:

Nazwa obiektu	Odległość „na oko”	Odległość obiektu obliczona na podstawie skali mapy w m i km
Jeleniogórskie Zakłady Optyczne		
Krzyż Jubileuszowy		
Szkoła		

Zadanie 4

Odczytaj z mapy wysokość bezwzględną:

- a) Wzgórza Partyzantów – miejsca zajęć terenowych
- b) Hotelu „Sudety”

Zadanie 5

Oblicz wysokość względną Wzgórza Partyzantów w stosunku do Hotelu „Sudety”.

.....

Zadanie 6

Wykonaj polecenia:

- a) Wpisz do tabeli widoczne z miejsca obserwacji trzy wybrane obiekty przyrodnicze oraz trzy powstałe przy udziale człowieka.

Obiekty przyrodnicze	Obiekty powstałe przy udziale człowieka (antropogeniczne)
a)	1.
b)	2.
c)	3.

- b) Używając liter i cyfr z tabeli, oznacz wymienione wyżej obiekty na mapie.

Zadanie 7

Wyjaśnij, dlaczego Wzgórze Partyzantów, podobnie jak Wzgórze Zamkowe, nie zostało zagospodarowane przez człowieka i porośnięte jest lasem.

.....
.....
.....

Zadanie 8

Analizując mapę i panoramę okolicy, uzasadnij, które wzgórze, Partyzantów czy Zamkowe, jest lepszym punktem widokowym.

.....

.....

.....

MODEL ODPOWIEDZI

Temat: Mapa jako źródło informacji geograficznej – lekcja powtórzeniowa

Zadanie 1

Oznaczenie na mapie miejsca zajęć terenowych – Wzgórza Partyzantów.

Zadanie 2

Nazwa obiektu	Kierunek, w którym znajduje się obiekt
Szkoła	<i>N</i>
Hotel „Sudety”	<i>NE</i>
Kościół Św. Krzyża	<i>NW</i>

Zadanie 3

Nazwa obiektu	Odległość „na oko”	Odległość obiektu obliczona na podstawie skali mapy w m i km
Jeleniogórskie Zakłady Optyczne	<i>2 km</i>	$8,5 \text{ cm} \cdot 250 \text{ m/1 cm} = 2125 \text{ m} = 2,125 \text{ km}$
Krzyż Jubileuszowy	<i>5 km</i>	$20 \text{ cm} \cdot 250 \text{ m/1 cm} = 5000 \text{ m} = 5 \text{ km}$
Szkoła	<i>500 m</i>	$2,2 \text{ cm} \cdot 250 \text{ m/1 cm} = 550 \text{ m} = 0,55 \text{ km}$

Zadanie 4

- a) Wzgórze Partyzantów – miejsce zajęć terenowych *410 m n.p.m.*
b) Hotel „Sudety” *350 m n.p.m.*

Zadanie 5

$410 \text{ m n.p.m.} - 350 \text{ m n.p.m.} = 60 \text{ m}$

Zadanie 6

a)

Obiekty przyrodnicze	Obiekty powstałe przy udziale człowieka (antropogeniczne)
a) <i>granitowe skałki</i>	1. <i>szkoła – ZSO Nr 1</i>
b) <i>dęby</i>	2. <i>„Jelfa” – Jeleniogórskie Zakłady Farmaceutyczne</i>
c) <i>łąka</i>	3. <i>Ratusz miejski</i>

b) Poprawne oznaczenie wymienionych obiektów na mapie.

Zadanie 7

Np.: Są to wyniesienia terenu o dużych wysokościach względnych, na których trudno jest budować domy. Obecność dość licznych grup skalnych jest utrudnieniem dla uprawy ziemi. Las ponadto zapobiega erozji gleby na stokach o dużym nachyleniu.

Zadanie 8

Lepszym punktem widokowym jest Wzgórze Partyzantów ponieważ np.: jest to wzgórze wyższe, występuje brak zalesienia na szczycie, widoczne są skałki sięgające powyżej lasu.

Scenariusz 2 (Ewa Parfianowicz)

Temat: Znaczenie alternatywnych źródeł energii na przykładzie elektrowni wodnych w dolinie Bobru

Cel ogólny: Zapoznanie się z funkcjonowaniem i znaczeniem elektrowni wodnych starego i nowego typu.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- wymienia cechy środowiska przyrodniczego niezbędne do budowy elektrowni wodnych,
- przedstawia zalety i wady budowy elektrowni wodnych,
- wyjaśnia wzrost znaczenia energetyki wodnej w produkcji energii elektrycznej,
- określa podobieństwa i różnice w funkcjonowaniu elektrowni wodnej starego i nowego typu,
- przedstawia wpływ budowy elektrowni wodnych na środowisko przyrodnicze i gospodarkę,
- ocenia, podając odpowiednie argumenty, czy korzystniejsza jest budowa elektrowni wodnej o dużej mocy, czy o małej mocy.

Metody pracy:

- pogadanka,
- obserwacja bezpośrednia,
- wypełnianie kart pracy,
- analiza mapy.

Formy pracy: praca w grupach 2-3 osobowych.

Podczas zajęć w terenie uczniowie wędrują doliną Bobru, trasą o długości około 5 km. W czasie zajęć zwiedzają dwie elektrownie wodne: nowego typu – Bobrowice IV, zbudowaną w 2008 roku i starego typu – Bobrowice I, zbudowaną na początku XX wieku.

W trakcie wędrowki obserwują dolinę rzeczną, szczególnie miejsca, w których zbudowano elektrownie.

Przy podsumowaniu zajęć następuje prezentacja i sprawdzenie poprawności rozwiązań zadań. Nauczyciel ocenia pracę uczniów.

Czas trwania: 5 godzin lekcyjnych.

Miejsce zajęć: dolina Bobru w obrębie Borowego Jaru.

Materialy i środki dydaktyczne:

- karty pracy,
- mapa topograficzno-turystyczna „Park Krajobrazowy Doliny Bobru”, skala 1:40 000, wyd. PLAN, Jelenia Góra 2007.

KARTA PRACY UCZNIA

Temat: Znaczenie alternatywnych źródeł energii na przykładzie elektrowni wodnych w dolinie Bobru

Klasa

Data

Imię i nazwisko ucznia

Zadanie 1

Wymień trzy cechy środowiska przyrodniczego (sieci rzecznej oraz ukształtowania powierzchni Ziemi) niezbędne do budowy elektrowni wodnych.

A.

B.

C.

Zadanie 2

Wymień, korzystając z mapy i własnych obserwacji, trzy cechy określające miejsca, w których zbudowano elektrownie.

Elektrownia Bobrowice I	Elektrownia Bobrowice IV
1.	1.
2.	2.
3.	3.

Zadanie 3

Wymień cztery cechy wspólne (dotyczące lokalizacji, technologii itd.) dla elektrowni: Bobrowice I i Bobrowice IV.

1.

2.

3.

4.

Zadanie 4

Przedstaw pięć różnic między elektrowniami (rok budowy, przynależność państwowa, moc i inne cechy technologiczne):

Elektrownia Bobrowice I	Elektrownia Bobrowice IV
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.

Zadanie 5

Wpisz do tabeli po trzy korzyści, które daje budowa elektrowni wodnych dla środowiska przyrodniczego i gospodarki.

Korzyści dla środowiska przyrodniczego	Korzyści dla gospodarki
1.	1.
2.	2.
3.	3.

Zadanie 6

Wymień pięć zmian w środowisku przyrodniczym, jakie wywołuje budowa elektrowni wodnych.

- A.
- B.
- C.
- D.
- E.

Zadanie 7

Oceń, czy lepiej jest budować dużą liczbę małych, czy lepiej mniejszą liczbę, ale za to dużych elektrowni wodnych. Odpowiedź uzasadnij podając pięć argumentów.

Odpowiedź:

Argumenty:

- A.
- B.
- C.
- D.
- E.

MODEL ODPOWIEDZI

Temat: Znaczenie alternatywnych źródeł energii na przykładzie elektrowni wodnych w dolinie Bobru

Zadanie 1

Przykładowe odpowiedzi:

- A. Obecność dużych rzek lub rzek o dużym spadku (rzeki górskie).
- B. Występowanie rzek o stałym przepływie, najlepiej o małych różnicach poziomu wód w ciągu roku.
- C. Wystąpienie przewężenia doliny (możliwość budowy zapory).

Zadanie 2

Przykładowe odpowiedzi:

Elektrownia Bobrowice I	Elektrownia Bobrowice IV
1. <i>W dolinie Bobru – Borowy Jar</i>	1. <i>W dolinie Bobru – Borowy Jar</i>
2. <i>Na terenie wsi Siedlęcin</i>	2. <i>W pobliżu Jeleniej Góry</i>
3. <i>W przewęzieniu doliny</i>	3. <i>Na terasie zalewowej</i>
4. <i>Na prostym odcinku rzeki</i>	4. <i>W wewnętrznej części meandru</i>
5. <i>W głębokim odcinku doliny</i>	5. <i>W płyszej części doliny</i>

Zadanie 3

Przykładowe odpowiedzi:

1. Wybudowane w dolinie rzeki Bóbr.
2. Wykorzystują odcinek szybszego przepływu rzeki w dolinie przełomowej.
3. Mają małą moc w porównaniu do elektrowni ciepłych.
4. Są ekologiczne – nie zanieczyszczają środowiska przyrodniczego.
5. Energia elektryczna pozyskiwana jest przez spółkę EnergiaPro.

Zadanie 4

Przykładowe odpowiedzi:

Elektrownia Bobrowice I	Elektrownia Bobrowice IV
1. <i>Wybudowana w latach 1924-1925. Pracuje nieustannie od 16.01.1925 roku.</i>	1. <i>Wybudowana w 2008 roku.</i>
2. <i>Zbiornikowa – w celu jej uruchomienia wybudowano zaporę. Powstał wówczas zbiornik zaporowy na Bobrze – Jezioro Modre.</i>	2. <i>Elektrownia przepływowa.</i>
3. <i>Ma mniejszą moc.</i>	3. <i>Ma większą moc (2 turbozespoły o mocy 0,5 MW).</i>
4. <i>Budowla niemiecka.</i>	4. <i>Budowla jest całkowicie polska (projekt firmy z Raszyna, a generalny wykonawca ze Zgorzelca).</i>
5. <i>Elektrownia starego typu – wymaga ręcznej obsługi – urządzenia mają 85 lat. Turbiny umieszczono w otwartych komorach.</i>	5. <i>Całkowicie zautomatyzowana – sterowana komputerowo z wykorzystaniem najnowszych technologii.</i>

Zadanie 5

Przykładowe odpowiedzi:

Korzyści dla środowiska przyrodniczego	Korzyści dla gospodarki
1. <i>Czyste powietrze – elektrownie wodne nie emitują szkodliwych gazów i pyłów.</i>	1. <i>Dostarczają taniej energii. Bardzo niskie koszty obsługi – wystarczy jednoosobowy dozór i co pewien czas konserwacja podzespołów.</i>
2. <i>Nieskażona gleba – elektrownie wodne nie wytwarzają szkodliwych dla środowiska odpadów poprodukcyjnych.</i>	2. <i>Wytwarzanie energii jest niezależne od zasobów surowców energetycznych kraju.</i>
3. <i>Czysta woda – elektrownie wodne nie zatrdują wody, a tym samym nie niszczą środowiska wodnego roślin i zwierząt.</i>	3. <i>Nie wytwarzają zanieczyszczeń i odpadów – gospodarka nie ponosi kosztów ich utylizacji.</i>

Zadanie 6

Przykładowe odpowiedzi:

- A. Ograniczeniu ulegają ekosystemy obszarów lądowych.
- B. Powiększa się siedlisko organizmów wodnych.
- C. Zmienia się mikroklimat – powietrze w pobliżu zbiornika jest bardziej wilgotne.
- D. Zmianie ulega sieć hydrograficzna – pojawia się zbiornik lub kanał wodny.
- E. W środowisku przyrodniczym pojawiają się obiekty antropogeniczne nie harmonizujące z krajobrazem – budynki elektrowni, zapory.

Zadanie 7

Przykładowa odpowiedź:

Lepiej jest budować większą liczbę małych elektrowni wodnych.

Argumenty (przykładowe odpowiedzi):

- A) Małe elektrownie łatwiej wkomponowują się w krajobraz terenu.
- B) Następują zmiany tylko na niewielkich obszarach ekosystemów.
- C) Koszt inwestycji jest niższy.
- D) Czas budowy małej elektrowni jest o wiele mniejszy niż dużej – elektrownia szybciej przynosi zyski.
- E) Obsługa małych elektrowni jest mniej kosztowna.

Scenariusz 3 (Urszula Pudłowska)

Temat: Poznajemy Góry Sowie

Cele ogólne:

- posługiwanie się mapą turystyczną jako źródłem informacji geograficznej,
- poszerzanie wiedzy o regionie.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- identyfikuje wybrane obiekty geograficzne na mapie i w terenie,
- rozpoznaje formy terenu z układu poziomicy na mapie,
- rozpoznaje formy rzeźby w terenie i wyjaśnia procesy które przyczyniły się do ich powstania,
- wyjaśnia wpływ działalności człowieka (pozytywny i negatywny) na przekształcenie środowiska przyrodniczego regionu,
- wykazuje zależność między walorami środowiska przyrodniczego a rozwojem turystyki w Górach Sowich,
- rozpoznaje gnejs w terenie,
- rozpoznaje w terenie piętra roślinności i wybrane gatunki drzew,
- posługuje się w terenie skalą porostową,
- wykazuje w terenie związki między skalą macierzystą, glebą i roślinnością.

Metody pracy:

- praca z mapą turystyczną,
- pomiary i obliczenia,
- obserwacje terenowe.

Formy pracy: praca w grupach dwuosobowych.

Każda grupa (uczeń) otrzymuje kartę zadań do pracy z mapą turystyczną. Zadania wykonywane przez grupę uczniów są sprawdzane przez nauczyciela.

Podczas podsumowania zajęć na lekcji nauczyciel wraz z uczniami analizuje i ocenia przebieg zajęć oraz wiedzę uczniów o własnym regionie.

Materiały i środki dydaktyczne:

- mapa turystyczna Gór Sowich w skali 1: 35000, Wydawnictwo Turystyczne PLAN,

- Parki Krajobrazowe Województwa Dolnośląskiego, DZPK, Wrocław 2004,
- przewodnik do oznaczania drzew,
- plan Walimia,
- kompas,
- www.gorysowie.pl, www.naszesusudy.pl, www.sztolnie.pl.

Czas trwania zajęć: 8 godzin lekcyjnych.

KARTA PRACY UCZNIA

Temat: Poznajemy Góry Sowie

Klasa **Data**

Imię i nazwisko ucznia

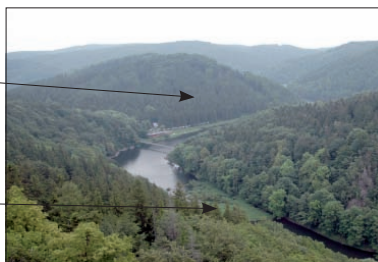
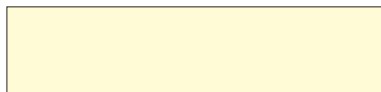
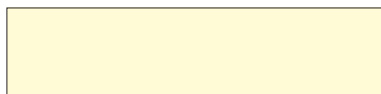
Zadanie 1

Korzystając z planu Walimia wykonaj zadania:

- Zorientuj plan Walimia za pomocą kompasu. Odszukaj i oznacz na planie miejsce, w którym się znajdujesz. Odszukaj wybrany obiekt w terenie i oznacz go na planie.
- Rozpoznaj w terenie zaznaczone na planie, w polu A obiekty: 2 kościoły, pocztę, zabytkowy budynek.
- Określ, w którym kierunku biegnie ul. T. Kościuszki.
- Odczytaj, jaką wysokość bezwzględną ma Ostra – wzniesienie widoczne w polu B.
- Posługując się nazwami kierunków geograficznych, określ, który stok Ostrej jest najłagodniejszy.
- Określ, w którym kierunku należy iść z zajazdu „Hubert”, aby dojść do Muzeum Podziemnego Fabryki Walimia.

Zadanie 2

Znajdujesz się na wieży widokowej Zamku Grodno. Przyjrzyj się dokładnie krajobrazowi. Odszukaj, rozpoznaj i wpisz nazwy widocznych w krajobrazie, przedstawionych na fotografii form terenu. Podaj nazwy procesów geologicznych, które doprowadziły do ich powstania.



Zadanie 3

Na podstawie obserwacji krajobrazu podczas zajęć w terenie wykonaj zadania.

- a) Wymień trzy walory środowiska geograficznego, które sprzyjają napływowi turystów na teren Parku Krajobrazowego Gór Sowich. Uwzględnij:

A. walory przyrodnicze:

B. walory kulturowe:

C. zagospodarowanie turystyczne:

- b) Wymień dwa przykładowe działania człowieka w regionie Gór Sowich, które wpłynęły na tutejsze ekosystemy.

A.

B.

- c) Tereny, na których przebywamy są corocznie zagrożone powodzią. Podaj jeden przykład działań człowieka, który może przyczyniać się do zwiększenia niekorzystnych skutków powodzi. Odpowiedź uzasadnij.

Przykład:

Uzasadnienie:

Zadanie 4

Znajdujemy się nad Jeziorem Bystrzyckim w okolicy Lubachowa. Jezioro Bystrzyckie wypełnia wąską dolinę Bystrzycy. Posiada urozmaiconą i malowniczą linię brzegową. Jest to jedno z najpiękniej położonych jezior zaporowych w Polsce.



Wielkość zapory przedstawiają podane liczby: wysokość 44,0 m, grubość u podstawy 29 m, grubość w koronie 3,5 m. Na podstawie podanego opisu i własnych obserwacji wykonaj zadania.

- a) Oszacuj długość tamy. Wynik porównaj z obliczeniem długości tamy na podstawie skali mapy.

Obliczenia:

Wynik szacunkowy: Wynik na podstawie mapy:

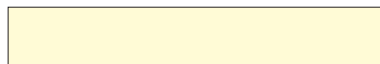
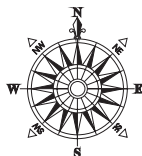
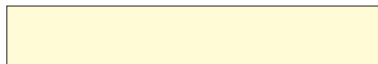
- b) Podaj główną według Ciebie korzyść wynikającą z wybudowania tamy i powstania w jej wyniku sztucznego zbiornika na rzece.

.....

Zadanie 5

Znajdujemy się na szczycie Wielkiej Sowy na wieży widokowej z 1906 roku. Trzykondygnacyjna budowla wznosi się na wysokość 25 metrów. Korzystając z poniższego opisu, uzupełnij schemat wpisując we właściwe ramki: *Karkonosze, Masyw Śnieżnika, Nizina Śląska*. Odszukaj je w krajobrazie.

Na bezleśnym wierzchołku Wielkiej Sowy znajduje się wieża widokowa. Rozciągające się z niej widoki obejmują znaczącą część Sudetów – od Karkonoszy na zachodzie po Masyw Śnieżnika na południowym wschodzie. Na północy możemy podziwiać Nizinę Śląską z dominującą nad nią Ślężą. Przy dobrej pogodzie można dostrzec Wrocław.



Zadanie 6

Znajdujesz się przed Muzeum Podziemnych Fabryk Walimia.

- a) Po zwiedzeniu muzeum podaj nazwę metody, którą eksploatowane były surowce w tej kopalni.

.....

- b) Podaj nazwę antropogenicznej formy terenu, która powstała tu po eksploatacji złóż.

.....

Zadanie 7

Korzystając z opisu i własnej wiedzy, odszukaj i rozpoznaj gnejs w terenie. Podaj trzy miejsca, w których na zajęciach terenowych spotkałeś i rozpoznałeś gnejs.

Masyw Gór Sowich tworzą głównie gnejsy. Gnejsy to skały metamorficzne o budowie łupkowej. Złożone są z kwarcu, skaleni i jednego lub wielu takich mineralów jak: mika, hornblenda, talk i chloryty. Minerale wchodzące w skład gnejsów ułożone są w jednym kierunku. Wskutek łupkowej budowy są mniej odporne na wietrzenie niż granity. Niektóre odmiany gnejsu stanowią dobry materiał drogowy i budowlany.



.....

.....

.....

Zadanie 8

Na trasie wędrówki spotkałeś wiele różnych gatunków drzew.

- a) Wpisz nazwy przedstawionych na fotografiach pięter roślinności i dominującego w każdym piętrze gatunku drzewa.



A.



B.

- b) Poszukaj porostów w terenie, który badasz. Znalezione porosty porównaj z przedstawionymi na skali porostowej przykładami. Na tej podstawie określ obecny stopień zanieczyszczenia powietrza dwutlenkiem siarki.

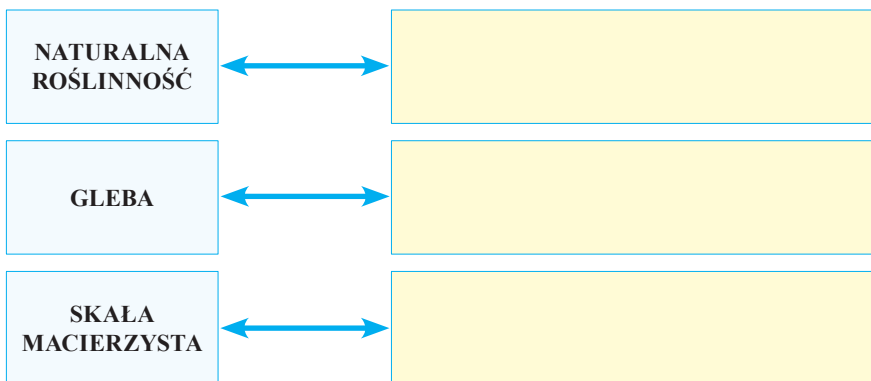
.....

.....

Zadanie 9

Wykonaj polecenia.

- a) W Sudetach piętro dolnoregłowe odznacza się dominacją górskich gleb brunatnych kwaśnych. Stoisz przed odkrywką gleby. Na podstawie obserwacji środowiska uzupełnij brakujące pola tak, aby przedstawiały zależność między skałą macierzystą, glebą i roślinnością.



- b) Podaj dwa argumenty świadczące o tym, że obserwowana w odkrywce gleba jest glebą górską, brunatną, kwaśną.
1.
 2.

MODEL ODPOWIEDZI

Temat: Poznajemy Góry Sowie

Zadanie 1

- Zgodnie z zasadą pracy z kompasem w terenie. Oznaczenie miejsca obserwacji i wybranego obiektu na planie.
- Zgodnie z zasadą pracy z kompasem w terenie.
- Ze wschodu na zachód.
- Ostra 654 m n.p.m.
- Zachodni.
- Na południe.

Zadanie 2

- forma terenu – góra, wzniesienie; proces – ruchy górotwórcze, wietrzenie skał;
- forma terenu – V-kształtna dolina rzeczna; proces – erozja wgłębna

Zadanie 3

Przykładowe odpowiedzi:

- a) A. Walory przyrodnicze, np. zróżnicowana rzeźba terenu, roślinność, skałki.
B. Walory kulturowe, np. zamek, kościół, muzeum.
C. Zagospodarowanie turystyczne, np. rozbudowana baza turystyczna, obiekty noclegowe, szlaki turystyczne piesze i rowerowe, wyciągi narciarskie.
- b) Przykładowe odpowiedzi:
- Rabunkowe pozyskiwanie drewna na potrzeby budownictwa, górnictwa i hutnictwa.
 - Powtórne zalesienie doprowadziło do monokultury świerka.
 - Kwaśne opady doprowadziły do klęski ekologicznej – obumarło wiele drzew.
 - Działania w zakresie ochrony przyrody – utworzenie parku krajobrazowego.
- c) Przykładowe odpowiedzi:
- Gęsta zabudowa w pobliżu koryta rzeki na terenie możliwym do zalania wezbranymi wodami.
 - Utwardzanie brzegów rzeki powoduje jej większe spiętrzenie.

Zadanie 4

- a) Długość tamy na podstawie szacunku (na oko) – ponad 200 m,
Długość tamy obliczona na podstawie skali mapy – obliczenia:

długość tamy na mapie = 6 mm = 0,6 cm

0,6 cm — x

1 cm — 350 m

$$x = \frac{350 \text{ m} \cdot 0,6 \text{ cm}}{1 \text{ cm}} = 210 \text{ m}$$

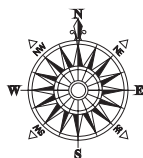
- b) Przykładowe odpowiedzi:

- powstanie atrakcyjnego terenu wypoczynkowego,
- uzyskanie taniej energii wytwarzanej przez elektrownię wodną

Zadanie 5

Nizina Śląska

Karkonosze



Masyw Śnieżnika

Zadanie 6

- sztolniowo-głębinowa,
- wyrobisko

Zadanie 7

Miejsce występowania gnejsu:

- w materiale budowlanym Zamku Grodno i zapory koło Lubachowa,
- podmurówki domów i ogrodzeń,
- materiał utwardzający brzegi rzeki w Walimiu,
- naturalne okazy skały na szlaku wędrowki.

Zadanie 8

- A. regiel górny – świerk,
B. regiel dolny – buk
- Zgodnie z odczytanym wskaźnikiem na skali porostowej – I (glony), II (porosty skorupiate): ***Powietrze jest mocno zanieczyszczone dwutlenkiem siarki.***

Zadanie 9

- naturalna roślinność ↔ ***las mieszany (m.in.: buk, grab, lipa, klon, jodła),***
gleba ↔ ***brunatna górska,***
skała macierzysta ↔ ***gnejsy,***
- Przykładowe odpowiedzi:
 - niewielka miąższość warstwy próchnicznej,
 - znaczna zawartość rumoszu skalnego,
 - widoczna skała macierzysta – gnejs.

Scenariusz 4 (Teresa Krynicka-Tarnacka)
Temat: Gospodarstwo rolne w moim regionie

Cele ogólne:

- wykazanie związku między środowiskiem przyrodniczym a formami użytkowania ziemi w gospodarstwie rolnym,
- wykazanie roli właściciela gospodarstwa rolnego w sposobie gospodarowania oraz w dbaniu o estetykę gospodarstwa.

Cele szczegółowe:

I. Korzystanie z informacji

Uczeń:

- analizuje mapę fizyczną regionu, plan wsi i gminy,
- przeprowadza wywiad z właścicielem gospodarstwa.

II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśniania zjawisk

Uczeń:

- uzasadnia występowanie form użytkowania ziemi (w tym użytków rolnych) w gospodarstwie,
- wyjaśnia przyczyny wyboru kierunku produkcji rolnej,
- wyjaśnia przyczyny uzyskiwania dużych lub małych plonów czy małej lub dużej mleczność krów.

III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce

Uczeń:

- wskazuje na mapie i omawia położenie przyrodnicze, administracyjne i komunikacyjne gospodarstwa rolnego,
- uzasadnia strukturę upraw, wielkość uzyskiwanych zbiorów, plonów, mleczność krów,
- ocenia skuteczność stosowania sposobów gospodarowania oraz organizację pracy, a także jakość zabudowy gospodarczej i nowoczesność stosowanych maszyn rolniczych,
- ocenia estetykę gospodarstwa na tle krajobrazu wsi oraz warunki życia rodziny właściciela gospodarstwa,
- ocenia opłacalność gospodarstwa.

IV. Kształtowanie postaw

Uczeń:

- dostrzega wartość pracy rolnika i jego rodziny,
- porównuje warunki życia i pracy mieszkańców wsi i miasta.

Metody pracy:

- metody operacyjne: praca z mapą, planem wsi,
- praca w terenie: obserwacja bezpośrednia, wywiad,
- opis wyjaśniający i porównawczy,
- dyskusja dydaktyczna,
- metody praktyczne: fotografowanie obiektów i ich opisywanie, sporządzanie plakatu informacyjnego i jego prezentacja.

Formy pracy: praca w grupach pięcioosobowych.

Każda grupa uczniów wypełnia jedną kartę pracy. Grupy kolejno zadają pytania właścicielowi gospodarstwa.

Środki dydaktyczne:

- mapa fizyczna regionu, plan wsi lub gminy,
- aparat fotograficzny,
- ankieta (wywiad).

Czas trwania zajęć: 4 godziny lekcyjne.

PRZEBIEG ZAJĘĆ TERENOWYCH	
Nauczyciel:	▪ podaje temat zajęć, cel i metody pracy, czas zajęć w terenie, ▪ wyjaśnia założenia karty pracy ucznia i omawia organizację zajęć, ▪ dzieli klasę na 4 grupy pięcioosobowe, ▪ wyposaża uczniów w karty pracy, ▪ poleca fotografowanie obiektów, w tym: – gospodarstwa na tle krajobrazu, – domu mieszkalnego, – zabudowań gospodarskich, – zwierząt gospodarskich
Uczniowie:	▪ korzystając z map odczytują położenie przyrodnicze, administracyjne, komunikacyjne wsi i gospodarstwa rolnego, ▪ określają czynniki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju rolnictwa w badanym gospodarstwie rolnym, ▪ wypełniają karty pracy dotyczące gospodarstwa.

Podsumowanie zajęć:

- Ocena zaangażowania grup w toku zajęć terenowych.
- Uporządkowanie i poprawienie zapisów w kartach pracy uczniów.
- Wykonanie w formie pracy domowej plakatu pt. *Funkcjonowanie gospodarstwa rolnego w moim regionie*.

- Grupa, która najciekawiej opracuje plakat, zaprezentuje go np. na zajęciach koła geograficznego.

KARTA PRACY UCZNIA

Temat: Gospodarstwo rolne w moim regionie

Klasa

Data

Imię i nazwisko ucznia

Uczniowie przeprowadzają obserwację gospodarstwa rolnego i wywiad mający na celu uzyskanie informacji dotyczących wybranego gospodarstwa.

Informacje o gospodarstwie		Zapis odpowiedzi
GRUPA 1		
1	Wielkość obszaru gospodarstwa.	
2	Właściciel (wiek, płeć).	
3	Liczba dzieci, w tym w wieku szkolnym.	
4	Położenie: ▪ przyrodnicze (np. nizina, wyżyna, góry, obszar leśny, jeziorny), ▪ administracyjne (miejscowość, gmina, powiat, województwo), ▪ komunikacyjne (odległość od linii kolejowej, drogi, autostrady, autobusu, czas dojścia dzieci do szkoły, czas dojazdu do najbliższego szpitala, władzy administracyjnej).	
5	Historia gospodarstwa (np. powstało przed czy po II wojnie światowej, czy jest dziedziczone, dzierżawione czy odkupione od państwa).	
GRUPA 2		
6	Gospodarstwo indywidualne, państwowe, spółdzielcze.	
7	Liczba zatrudnionych pracowników.	
8	Przyrodnicze warunki rozwoju produkcji rolnej (rzeźba terenu, okres wegetacyjny, opady, żyzność gleb, dostęp do wody pitnej).	

Informacje o gospodarstwie		Zapis odpowiedzi
9	Pozaprzynodnicze warunki rozwoju produkcji rolnej (doświadczenie gospodarza, wykształcenie rolnicze, maszyny, środki transportu, jakość budynków gospodarskich – nowe, stare, wymagające remontu).	
GRUPA 3		
10	Wielkość form użytkowania ziemi: ▪ powierzchnia leśna, ▪ jezioro, rzeka, ▪ powierzchnia użytków rolnych.	
11	Wielkość pól uprawnych i ich odległość od siebie, odległość pól od budynków gospodarstwa.	
12	Struktura upraw (główne uprawy).	
13	Kierunek produkcji rolnej.	
14	Zużycie nawozów sztucznych na 1 ha użytków rolnych.	
15	Inne sposoby użyźniania gleby.	
16	Rodzaje maszyn rolniczych.	
GRUPA 4		
17	Chów zwierząt gospodarczych: ▪ rodzaj zwierząt, ▪ pasza (własna, zakupiona) ▪ zaopatrzenie w wodę, ▪ jakość obór, chlewni, kurnika (czystość, nowe czy stare, wymagające remontu).	
18	Efekty produkcji rolnej: ▪ zbiory, plony, ▪ mleczność krów.	
19	Rodzaj gospodarki: ▪ gospodarka towarowa – intensywna, ▪ gospodarka tylko na potrzeby wyżywienia rodziny.	
20	Rynek zbytu produktów rolnych (regionalny, krajowy czy zagraniczny).	

Informacje o gospodarstwie		Zapis odpowiedzi
21	Perspektywy rozwoju gospodarstwa (np. planowanie powiększenia obszaru gospodarstwa, scalenie pól uprawnych, zmiana specjalizacji produkcji rolnej i inne).	
22	Uwagi o estetyce gospodarstwa na tle wsi i o warunkach życia właścicieli gospodarstwa	

Odpowiedzi do karty pracy wynikają z obserwacji gospodarstwa oraz informacji uzyskanych w wywiadzie.

Dylewska Góra (312,6 m n.p.m.) to najwyższe wzniesienie Pojezierza Mazurskiego. Ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza na obszarze Wzgórz Dylewskich, najwyższej części Garbu Lubawskiego, została wytyczona i zagospodarowana przez Nadleśnictwo Olsztynek. Głównym celem ścieżki jest pokazanie piękna krajobrazu, procesów i zjawisk przyrodniczych, tajemnic lasu oraz wprowadzenie w problematykę nauk leśnych.

Trasa biegnie przez jeden z najbardziej malowniczych i najbogatszych przyrodniczo zakątków Nadleśnictwa Olsztynek. Ma ona około 2 km długości. Swoj początek bierze na szczycie Dylewskiej Góry i zataczając pętlę przy Jeziorze Francuskim wraca do początku.

Wzdłuż ścieżki ustawiono 18 tablic tematycznych oraz tabliczki z nazwami drzew i krzewów.

Na obszarze ścieżki znajduje się rezerwat florystyczny „Jezioro Francuskie”. Jest to najwyżej położone jezioro na Pojezierzu Mazurskim – 249,9 m n.p.m. Leży w odległości 1 km na północny wschód od Dylewskiej Góry. Idąc z Dylewskiej Góry do Jeziora Francuskiego na odcinku około 1 km pokonujemy różnicę wysokości 62 m. Jezioro ma charakter wytopiska. Położone jest w kotlinie otoczonej stromymi zboczami. Brzegi jeziora są podmokłe, porośnięte roślinnością krzaczastą i szuwarowo-bagienną.



Szkic sytuacyjny położenia Parku Krajobrazowego Wzgórz Dylewskich

Dostęp do lustra wody jest bardzo utrudniony. Jezioro Francuskie razem z przyległym terenem stanowi rezerwat florystyczny o powierzchni 13,64 ha. Botanicznym rarytasem jest porastająca brzegi jeziora reliktowa wierzba borówkolistna. Przywędrowała tu z Półwyspu Skandynawskiego z materiałem skalnym zgromadzonym na czole lądolodu.

Niezwykle interesującym obiektem przyrodniczym na obszarze ścieżki jest Dylewska Góra z otaczającym ją Parkiem Krajobrazowym Wzgórz Dylewskich. Jej okolice wyróżniają się różnorodnością rzeźby, szaty roślinnej, wód powierzchniowych oraz specyficznym klimatem.

Cele ogólne:

- poznanie charakterystycznych cech rzeźby polodowcowej na przykładzie rzeźby Wzgórz Dylewskich,
- obserwacja i określenie zagospodarowania Wzgórz Dylewskich.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- identyfikuje wybrane obiekty geograficzne na mapie i w terenie: Ostródę, Pietrzwald, Dylewska Górę, Wysoką Wieś, Jezioro Francuskie;
- na podstawie mapy topograficznej i hipsometrycznej:
 - wykonuje szkic trasy: Ostróda – Pietrzwald – Dylewska Góra – Jezioro Francuskie,
 - oblicza długość trasy,
 - oblicza różnicę wysokości między Ostródą a Dylewską Górą i Dylewską Górą a Jeziorem Francuskim;
- określa typ genetyczny gleby na podstawie analizy odkrywki glebowej znajdującej się na trasie leśnej ścieżki dydaktycznej:
 - wykonuje szkic profilu glebowego,
 - ocenia żyzność gleby na podstawie roślinności;
- rozpoznaje w terenie i identyfikuje na mapie geomorfologicznej formy związane z działalnością lądolodu, np.:
 - pagórki moren czołowych,
 - rynny jeziorne,
 - wytopiska;
- wykazuje zależności między rzeźbą terenu a siecią wód powierzchniowych:
 - identyfikuje na mapie obszar źródłowy cieków, np. Drwęcy, Welu, Wkry, Łyny oraz określa ich kierunek spływu;
- rozpoznaje gatunki roślin i zwierząt na podstawie tablic informacyjnych rozmieszczonych na trasie leśnej ścieżki dydaktycznej;

- wyróżnia gatunki roślin i zwierząt podlegające prawnej ochronie;
- wskazuje na podstawie obserwacji główne formy użytkowania ziemi oraz ocenia strukturę jej użytkowania;
- dostrzega związki pomiędzy warunkami przyrodniczymi a formami użytkowania ziemi i działalnością człowieka.

Metody pracy:

- praca z mapami tematycznymi,
- analiza materiałów źródłowych, np. informatorów turystycznych, profilów glebowych,
- pomiar i obliczenia,
- obserwacja bezpośrednia.

Formy pracy: praca indywidualna.

Uczeń otrzymuje „kartę” z zadaniami oraz materiały pomocnicze niezbędne do wykonania zadań jako załączniki.

Każdy uczeń otrzymuje identyczny zestaw zadań do samodzielnego wykonania w terenie.

Kameralnie, na lekcji geografii, nauczyciel wraz z uczniami analizuje i ocenia przebieg zajęć oraz wiedzę uczniów o własnym regionie. Zadania wykonywane przez ucznia są na bieżąco sprawdzane i oceniane przez nauczyciela.

Czas trwania zajęć: 8 godzin lekcyjnych.

Środki dydaktyczne:

- mapa topograficzna ark. 232.1 Lubawa, skala 1:50 000,
- mapa geomorfologiczna gminy Ostróda,
- szkolny atlas Polski,
- przewodnik rozpoznawania drzew i krzewów,
- opis rezerwatu florystycznego „Jezioro Francuskie”,
- opis i szkic sytuacyjny Parku Krajobrazowego Wzgórz Dylewskich.

KARTA PRACY UCZNIA

Temat: „Góra Dylewska” – leśna ścieżka dydaktyczna

Klasa

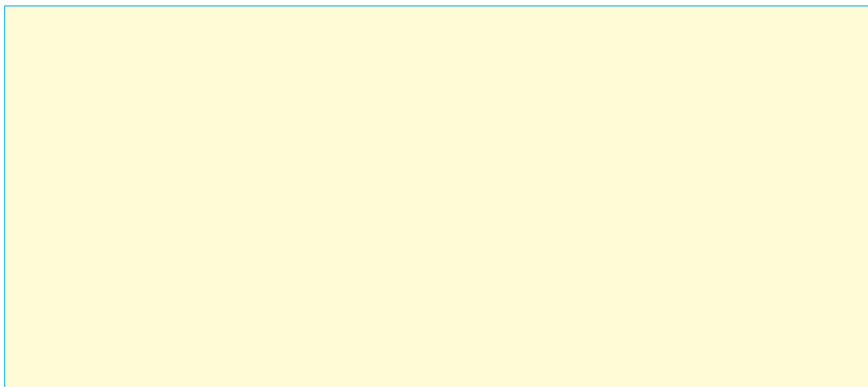
Data

Imię i nazwisko ucznia

Zadanie 1

Korzystając z mapy topograficznej arkusz 232.1 Lubawa w skali 1:50000 wykonaj polecenia.

- Wskaż następujące obiekty geograficzne: Ostróda, Pietrzwałd, Wysoka Wieś, Dylewska Góra, Jezioro Francuskie.
- Wykonaj szkic trasy: Ostróda – Pietrzwałd – Wysoka Wieś – Dylewska Góra – Jezioro Francuskie.



- Korzystając z mapy oblicz długość trasy: Ostróda – Pietrzwałd – Wysoka Wieś – Dylewska Góra – Jezioro Francuskie.

Obliczenia:

Wynik:

- Określ kierunek z Dylewskiej Góry do:

- Ostródy
- Pietrzwałdu
- Wysokiej Wsi
- Jeziora Francuskiego

Oblicz różnice wysokości:

- Obliczenia:

Wynik A:

Wynik B:

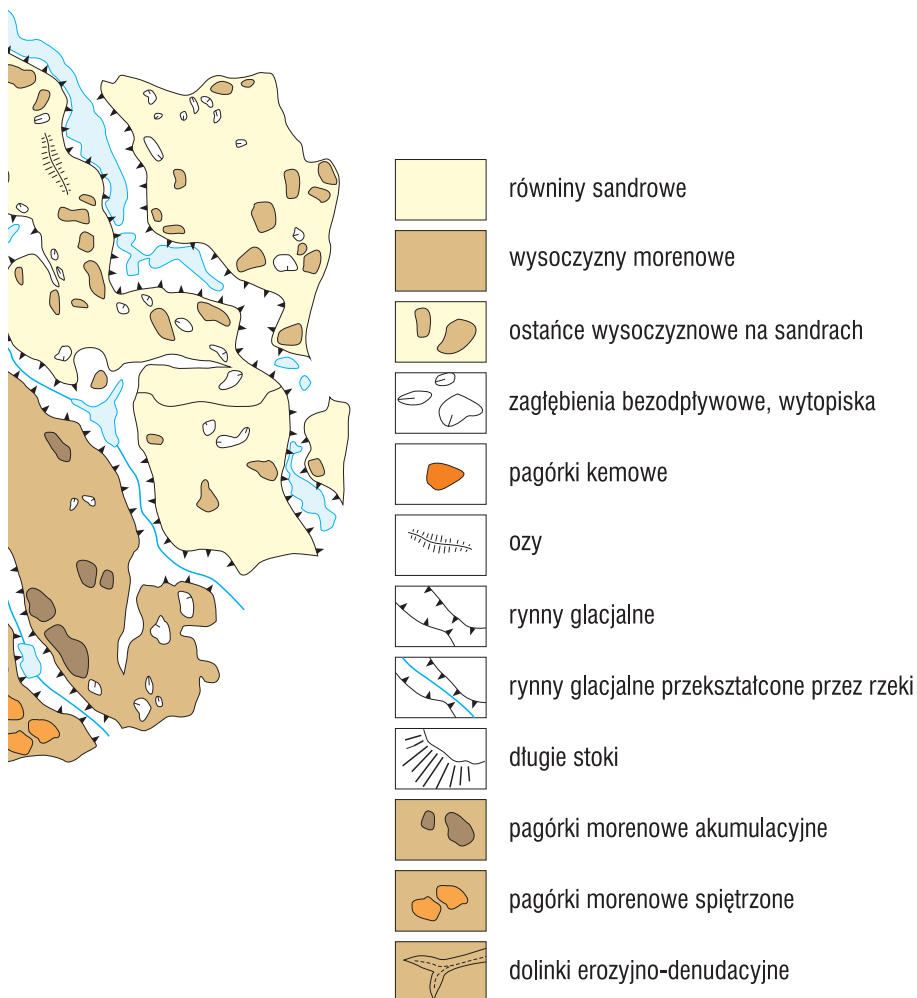
a) Odczytaj z mapy geomorfologicznej gminy Ostróda (na str. 66-67) rodzaje form polodowcowych na trasie: Ostróda – Pietrzwald – Wysoka Wieś – Dylewska Góra – Jezioro Francuskie i zapisz je wg wzoru:

- okolice Ostródy – rynny jeziorne, równiny sandrowe i
- okolice Pietrzwałdu –
- okolice Wysokiej Wsi –
- Dylewska Góra –
- Jez. Francuskie –

- b) Opisz krajobraz na trasie: Ostróda – Pietrzwałd – Wysoka Wieś – Dylewska Góra – Jezioro Francuskie, wykazując jego zmienność w zależności od wysokości bezwzględnej i rodzaju form morfologicznych. Przedstaw zróżnicowanie wykorzystania terenu pod względem gospodarczym. Wykorzystaj obliczenia z zadania 2 oraz informacje z zadania 3.

Mapa geomorfologiczna gminy Ostróda



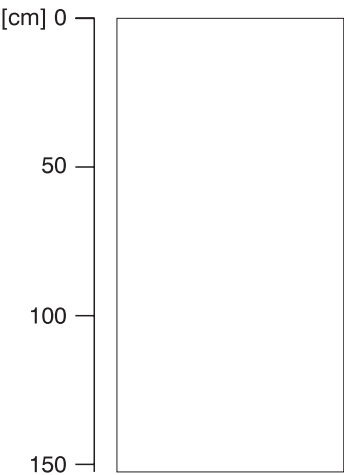


Na podstawie: T. Twarda, *Charakterystyka fizycznogeograficzna gminy Ostróda*, UMK Toruń 1978.

Zadanie 4

Korzystając z odkrywki glebowej znajdującej się na trasie leśnej ścieżki dydaktycznej wykonaj zadania.

a) Sporządź szkic profilu glebowego



b) Rozpoznaj rodzaj gleby i podaj jej nazwę:

.....

c) Oceń na podstawie naturalnej roślinności żyzność gleby i jej przydatność rolniczą.

Roślinność	Żyzność gleby	Przydatność rolnicza

Zadanie 5

Korzystając z mapy fizycznej Polski w atlasie przedstaw na szkicu Garb Lubawski jako dział wodny. Na rysunku oznacz za pomocą strzałek kierunki spływu rzek.

Zadanie 6

Na podstawie własnych obserwacji oraz informacji zamieszczonych poniżej wykaż zasadność utworzenia na obszarze Wzgórz Dylewskich:

A. rezerwatu florystycznego „Jezioro Francuskie”,

***Rezerwat „Jezioro Francuskie”** utworzony został w 1963 roku. Zajmuje powierzchnię 13,64 ha. Jest to rezerwat florystyczny. Utworzono go w celu ochrony buczyny pomorskiej i bardzo rzadkiej wierzy borówkolistnej, stanowiącej relikty glacialny. Występują tu także grzybień białe, grążele i moczarka kanadyjska. Strefę przybrzeżną i przylegające tereny podmokłe porasta trzcina pospolita, oczeret jeziorny, palka szerokolistna i wąskolistna, zespoły turzyc, welnianki, żurawiny błotnej, brzozy omszałej, wrzосу zwyczajnego oraz rzadkie gatunki mchów. Występuje tu owadożerna rosiczka.*

.....

.....

.....

B. Parku Krajobrazowego Wzgórz Dylewskich.

***Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich** powstał w 1994 roku. Jest to park przyrodniczo – turystyczny. Jego powierzchnia wynosi 7 782 ha, z czego lasy zajmują 3 519 ha. Na terenie parku znajduje się 17 pomników przyrody. Oprócz zróżnicowanej szaty roślinnej występuje tu bardzo bogaty świat zwierzęcy. Unikatowy krajobraz, liczne jary, doliny z jeziorkami, kompleksy leśne i uroczyska, bogata fauna i flora sprawiły, że obszar ten stanowi unikat w skali całej Polski północnej. Stwierdzono tu występowanie 143 gatunków kręgowców, wśród nich 19 gatunków objęto ochroną prawa łowieckiego, 111 ochroną gatunkową. Jest wśród nich 5 gatunków ptaków, 10 ssaków, 3 płazów i 2 gatunki gadów. Zidentyfikowano 8 gatunków silnie zagrożonych. Są to: borsuk, kuna leśna i domowa, orlik krzykliwy, sieweczka rzeczna, brodziec samotny i świrgotek polny. Wśród zwierząt łownych występują tu między innymi: jeleni, sarna, dzik. Ze względu*

na rzeźbę zbliżoną do terenów podgórskich w 1986 roku Koło Łowieckie Grunwald sprowadziło 6 sztuk muflonów. Muflonom przez całe życie rosną racice, które muszą ścierać, by móc normalnie chodzić. Występujące tu twarde, gliniaste podłoże i glazy narzutowe rozwiązały problem, stąd przy odrobinie szczęścia, można cieszyć się widokiem skaczących po kamieniach zwierząt.

.....
.....
.....

Zadanie 7

Wpisz pod każdym liściem nazwę gatunku drzewa, z którego on pochodzi.



1.



2.



3.



4.



5.



6.



7.

Zadanie 8

Korzystając z tablic informacyjnych rozmieszczonych na trasie leśnej ścieżki dydaktycznej wpisz do tabeli nazwy zwierząt występujących w regionie.

Lp.	Bezkřęgowce	Křęgowce
1		
2		
3		
4		
5		

Zadanie 9

Na podstawie obserwacji wymień główne formy użytkowania ziemi na obszarze Wzgórz Dylewskich.

-
-
-
-

Zadanie 10

Krajobraz Wzgórz Dylewskich jest bardzo zróżnicowany. W tabeli zestawiono rodzaje krajobrazu, formy użytkowania ziemi i wykorzystanie gospodarcze terenu. Uzupełnij tabelę tak, aby powstał ciąg przyczynowo-skutkowy.

Rodzaj krajobrazu	Forma użytkowania ziemi	Wykorzystanie gospodarcze terenu
		rolnictwo: uprawa roślin
Krajobraz pagórkowaty ▪ duże różnice wysokości ▪ strome stoki pagórków ▪ głębokie doliny	lasy	
Zagłębienia z bezodpływowymi stawami	łąki i pastwiska	

MODEL ODPOWIEDZI

Temat: „Góra Dylewska” – leśna ścieżka dydaktyczna

Zadanie 1

- a) Odnalezienie przez ucznia na mapie wymienionych w zadaniu obiektów.
b) Szkic trasy:



- c) Długość trasy:

Skala mapy: 1:50 000

1 cm – 0,5 km

Długość trasy na mapie: 46 cm

Długość trasy w terenie:

1 cm – 0,5 km

46 cm – x

$$x = \frac{46 \text{ cm} \cdot 0,5 \text{ km}}{1 \text{ cm}} = 23 \text{ km}$$

- d) Kierunek z Dylewskiej Góry do:

- Ostródy – północno-zachodni
- Pietrzwałdu – północno-zachodni
- Wysokiej Wsi – południowo-zachodni
- Jeziora Francuskiego – północno-wschodni

Zadanie 2

A. 312 m n.p.m. – 100 m n.p.m. = 212 m

B. 312 m n.p.m. – 249 m n.p.m. = 63 m

Zadanie 3

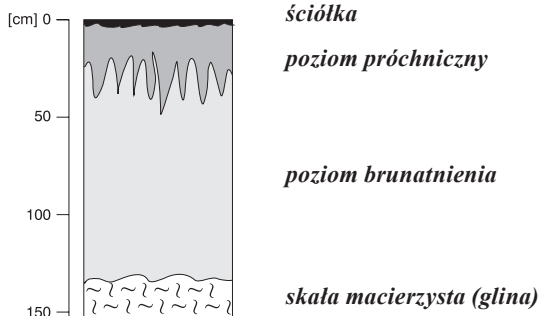
- a) Rodzaje form polodowcowych:

- okolice Ostródy – *rynny jeziorne, równiny sandrowe, wysoczyzny morenowe*

- okolice Pietrzwądu – *wysoczyzna morenowa falista, doliny erozyjno-denudacyjne suche*
 - okolice Wysokiej Wsi – *ozy, wzgórza morenowe spiętrzone*
 - Góra Dylewska – *wzgórza morenowe spiętrzone*
 - Jezioro Francuskie – *wytopisko*
- b) Na odcinku około 25 km występują trzy typy krajobrazu.
- Od Ostródy do Pietrzwądu wysokość bezwzględna stale rośnie, tj. od 100 m n.p.m (Ostróda) do 225 m n.p.m (Pietrzwąd), ale różnice wysokości nie są duże. Jest to obszar wysoczyzny morenowej. Przeważają tu grunty orne, w zagłębieniach występują łąki i pastwiska oraz bagna. Obszar jest intensywnie wykorzystywany rolniczo.
 - Od Pietrzwądu na południe w kierunku Dylewskiej Góry krajobraz staje się bardziej urozmaicony. Na małej odległości (około 4 km) występują kilkudziesięciometrowe różnice wysokości, np. Pietrzwąd leży na wysokości 225 m n.p.m a oddalona o 4 km Dylewska Góra na wysokości 312 m n.p.m. Przeważają pola uprawne. Najwyższe partie pagórków morenowych porastają lasy. W zagłębieniach występują łąki i małe jeziora wytopiskowe. Widocznym elementem krajobrazu są wartki płynące strumyki.
 - Najbardziej malowniczo prezentuje się krajobraz Wzgórz Dylewskich. Pagórki morenowe urozmaicają głęboko wcięte doliny oraz liczne zagłębienia często wypełnione wodą jezior. Duże nachylenie stoków ułatwia spływ powierzchniowy wód opadowych powodując erozję gleb. Słabe gleby, duże różnice wysokości, intensywny spływ powierzchniowy ograniczają rolnicze wykorzystywanie tego obszaru. Przeważającą formą użytkowania gruntów są lasy, a leśnictwo jest ważnym działem gospodarki na tym terenie.

Zadanie 4

a)



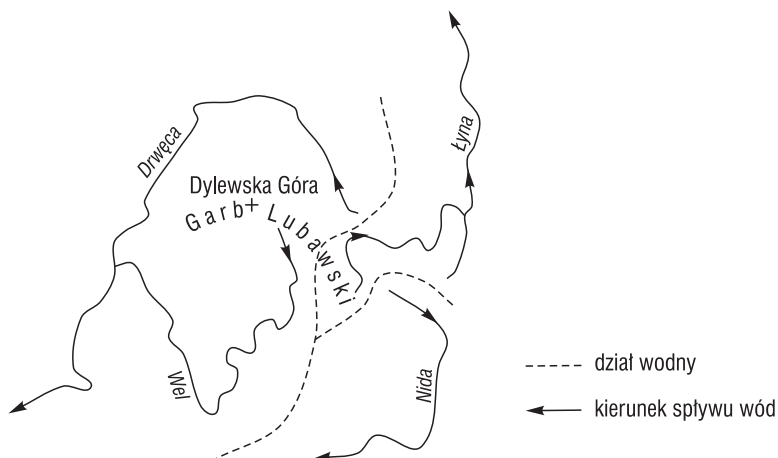
b) gleba brunatna

c)

Roślinność	Żyzność gleby	Przydatność rolnicza
<i>Las bukowy</i>	<i>żyzna</i>	<i>Gleba bogata w składniki pokarmowe, wykorzystana pod uprawy roślin.</i>

Zadanie 5

Szkic położenia Garbu Lubawskiego.



Zadanie 6

A. Zasadność utworzenia rezerwatu „Jezioro Francuskie”:

- ochrona buczyny pomorskiej,
- ochrona wierzby borówkolistej.

B. Zasadność utworzenia Parku Krajobrazowego Wzgórz Dylewskich:

- urozmaicony krajobraz polodowcowy,
- występowanie zagrożonych wyginięciem gatunków zwierząt,
- duża lesistość terenu z drzewami będącymi pomnikami przyrody

Zadanie 7

1. kasztanowiec, 2. dąb, 3. olsza, 4. brzoza, 5. klon, 6. wiąz, 7. lipa

Zadanie 8.

Lp.	Bezkęgowce	Kęgowce
1	<i>mrówka</i>	<i>dzik</i>
2	<i>żuk</i>	<i>sarna</i>

Lp.	Bezkřęgowce	Křęgowce
3	<i>komar</i>	<i>muflon</i>
4	<i>wařka</i>	<i>zajęc</i>
5	<i>motyl</i>	<i>lis</i>

Zadanie 9

- grunty orne
- łąki i pastwiska
- lasy
- pozostałe grunty: jeziora wytopiskowe, bagna

Zadanie 10

Rodzaj krajobrazu	Forma użytkowania ziemi	Wykorzystanie gospodarcze
<i>Krajobraz pagórkowaty o niewielkich wysokościach względnych</i>	<i>grunty orne</i>	rolnictwo: uprawa roślin
Krajobraz pagórkowaty ▪ duże różnice wysokości ▪ strome stoki pagórków ▪ głębokie doliny	lasy	<i>gospodarka leśna</i>
Zagłębienia z bezodpływowymi stawami	łąki i pastwiska	<i>rolnictwo: chów zwierząt, rybactwo</i>

IV. Przedmiotowy System Oceniania z Geografii

Ocenianie stanowi integralną część procesu dydaktycznego. W procesie oceniania ważną rolę spełnia analiza i interpretacja uzyskanych wyników nauczania.

Wynik oceniania – jest porównaniem wiedzy i umiejętności ucznia z założonymi osiągnięciami określonymi przez wymagania ogólne i wymagania szczegółowe zawarte w *Podstawie programowej geografii* i realizowanym programie nauczania.

W ramach Przedmiotowego Systemu Oceniania przyjmuje się określone formy, sposoby oceniania, np. wyznaczone ilości i częstotliwości sprawdzania osiągnięć ucznia w ramach prac pisemnych, liczbowy, punktowy lub procentowy system obliczania wyniku itp.

Podstawa programowa geografii obowiązująca w gimnazjum (Dz.U. 15.01.2009, Nr 4, poz. 17) od dnia 1 września 2009 roku wymusza modyfikację **Przedmiotowego Systemu Oceniania z Geografii**.

Nowa Podstawa programowa wprowadza nowe treści do nauczania geografii oraz zmienia formę zapisu przewidywanych osiągnięć ucznia.

Ogólne cele kształcenia zapisane są w języku **wymagań ogólnych**. Treści kształcenia oraz oczekiwane umiejętności ucznia zapisane są jako **wymagania szczegółowe**. Wymaga to od nauczyciela geografii nowego podejścia do planowania i przygotowania kryteriów oceniania. Wielokrotnie pojawiająca się w zapisach Podstawy programowej informacja o priorytetowym traktowaniu **praktycznego stosowania wiedzy** oraz umiejętności uczniów sprawia, że nauczyciel geografii powinien zaplanować sprawdzanie osiągnięć uczniów również w tym zakresie.

Ponadto zapis mówiący, **że zajęcia terenowe z geografii są obowiązkowe** w całym cyklu nauczania powoduje konieczność uwzględnienia ich w procesie sprawdzania i oceniania wiedzy i umiejętności ucznia.

Nauczyciel po przeanalizowaniu wszystkich aktualnie obowiązujących dokumentów dotyczących zmian w nauczaniu (w tym: Podstawy programowej geografii dla gimnazjum, programu nauczania i Wewnątrzszkolnego Systemu Oceniania) może przystąpić do tworzenia Przedmiotowego Systemu Oceniania.

Aby proces oceniania przebiegał prawidłowo, należy sformułować kryteria oceniania. Na kolejnych stronach zaproponowano przykład określenia wymagań na oceny szkolne według treści Podstawy programowej zawartych w programie nauczania *Ziemia i ludzie* (działy I-VII) oraz w podręczniku *Ziemia i ludzie, część 2*. Może on stanowić inspirację do tworzenia przez nauczyciela wymagań edukacyjnych na oceny szkolne w konkretnej klasie.

Propozycja określania wymagań na oceny szkolne według treści nauczania geografii w klasie II gimnazjum

Treści nauczania dotyczące geografii Polski i jej sąsiadów opracowano na podstawie programu nauczania „Ziemia i ludzie” wydawnictwa SOP Oświatowiec Toruń 2009.

I. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski

1. Położenie Polski w Europie
2. Podział administracyjny Polski
3. Najważniejsze wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski
4. Klimat Polski
5. Zasoby naturalne Polski i własnego regionu

II. Ludność i gospodarka Polski

1. Ludność Polski
2. Rolnictwo – I sektor gospodarki narodowej
3. Przemysł – II sektor gospodarki narodowej
4. Usługi – III sektor gospodarki narodowej
5. Ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce

III. Regiony geograficzne Polski

1. Region w którym mieszkam
2. Niziny Polski
3. Wyżyny Polski
4. Kotliny Podkarpackie
5. Polskie góry
6. Morze Bałtyckie
7. Walory turystyczne wybranego regionu geograficznego – Kotlina Warszawska
8. Podróż wzdłuż wybranej trasy po Pojezierzu Olsztyńskim

IV. Sąsiedzi Polski

1. Zróżnicowanie środowiska przyrodniczego państw sąsiadujących z Polską
2. Niemcy
3. Czechy i Słowacja
4. Ukraina
5. Białoruś i Litwa
6. Rosja
7. Ludność i gospodarka Polski na tle państw sąsiadujących

Określenie „Uczeń prawidłowo stosuje terminy”, zawarte w Przedmiotowym Systemie Oceniania odnosi się do terminów niezbędnych do zrealizowania celów lekcji, wprowadzanych na danej lekcji lub na lekcjach poprzednich.

Ocenę celującą otrzymuje uczeń wykazujący się pełną wiedzą i umiejętnościami wynikającymi z programu nauczania, ponadto biorący udział w konkursach i olimpiadach geograficznych o zasięgu wojewódzkim, okręgowym lub ogólnopolskim.

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
I. POŁOŻENIE I ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE POLSKI				
1. Położenie Polski w Europie	- omawia położenie geograficzne Polski w Europie - wskazuje na mapie Europy obszar Polski - przedstawia korzyści wynikające z położenia Polski w Europie	- odczytuje z mapy współrzędne geograficzne Polski - potrafi odczytać z mapy stref czasowych różnicę czasu strefowego i urzędowego Polski i innych krajów Europy - wykazuje na wybranych przykładach związek między położeniem geograficznym Polski a cechami środowiska przyrodniczego naszego kraju	- prawidłowo stosuje termin: <i>czas strefowy</i> - wyjaśnia różnicę czasu między Polską a innymi krajami Europy - przedstawia znaczenie położenia Polski na granicy Unii Europejskiej - wyjaśnia związki między położeniem geograficznym Polski a cechami środowiska przyrodniczego naszego kraju	- wyjaśnia różnicę długości trwania dnia w Polsce w zależności od szerokości geograficznej miejscowości - przedstawia praktyczne znaczenie dla Polski istnienia strefy wód terytorialnych i ekonomicznych
2. Podział administracyjny Polski	wskazuje na mapie województwa Polski i wymienia ich stolice	- odczytuje i analizuje dane statystyczne GUS dotyczące poszczególnych województw - wyjaśnia na czym polega trójstopniowy podział administracyjny kraju	- prawidłowo stosuje terminy: <i>administracja</i>, <i>władza samorządowa</i> - rozpoznaje na mapie konturowej województwa i ich stolice - wykazuje znaczenie dobrego gospodarowania regionem przez władze samorządowe	- wykazuje potrzebę uczestniczenia w wyborach władz samorządowych - potrafi skierować odpowiednie sprawy do załatwienia w urzędzie wojewódzkim, urzędzie powiatowym, urzędzie gminy, urzędzie miasta

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
3. Najważniejsze wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>era, okres geologiczny, minerał, skała, góry fałdowe, góry zrębowe, góry wulkaniczne, epoka lodowcowa</i> ▪ odczytuje podział dziejów Ziemi z tablicy stratygraficznej ▪ wykazuje zaciekawienie przeszłością geologiczną ▪ omawia na podstawie schematu podział skał na magmowe, osadowe i metamorficzne ▪ odczytuje z tabeli nazwy głównych skał występujących w Polsce ▪ wymienia skały użyteczne powstałe w czasie zalewów morza (sól, wapienie) ▪ przedstawia rolę węgla kamiennego w gospodarce Polski ▪ wskazuje przykłady występowania form polodowcowych w Polsce	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>tablica stratygraficzna, surowce skalne</i> ▪ zna zasadę określania względnego wieku warstwy skalnej ▪ omawia na podstawie schematu układ warstw skalnych w górach fałdowych, zrębowych i wulkanicznych ▪ wykazuje różnice między skałami na podstawie ich cech zewnętrznych ▪ podaje przykłady praktycznego zastosowania skał ▪ wykazuje przydatność badań geologicznych dla gospodarki państwa ▪ porównuje korzystając z map zalewy mórz na obszarze Polski w poszczególnych okresach geologicznych ▪ rozpoznaje na rysunku rośliny z których tworzył się węgiel kamienny	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>platforma prekambryjska, ostańce, ukształtowanie powierzchni, rzeźba, formy terenu</i> ▪ rozpoznaje skały znajdujące się w szkolnym zestawie skał ▪ rozpoznaje na obrazach i rysunkach formy terenu wykształcone przez lądolód oraz lodowce górskie ▪ wykazuje atrakcyjność turystyczną krajobrazu polodowcowego na polizierzach i w górach ▪ wykazuje na przykładach, że formy terenu, skały mogą być dokumentami przeszłości geologicznej Polski ▪ wykazuje konieczność racjonalnego wykorzystywania skał (w tym surowców mineralnych) w gospodarce ▪ rozpoznaje rodzaje skał występujące we własnym	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>względny i bezwzględny wiek Ziemi</i> ▪ docenia znajomość przeszłości geologicznej do zrozumienia współczesnych procesów geologicznych ▪ wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych rodzajów skał występujących w Polsce ▪ wyjaśnia wpływ ruchów górotwórczych na ukształtowanie terenu i krajobraz regionu ▪ podaje przykłady skał wykorzystywanych jako materiał jubilerski ▪ wykazuje potrzebę znajomości budowy geologicznej kraju ▪ wyjaśnia przyczyny i skutki transgresji morskich ▪ docenia piękno krajobrazu regionów zbudowanych ze skał wapiennych ▪ wskazuje na mapie

		▪ omawia proces tworzenia się pokładów węgla ▪ wskazuje na mapie regiony eksploatacji węgla kamiennego w Polsce ▪ wyjaśnia proces powstawania form rzeźby polodowcowej	regionie ▪ wykazuje związek między występowaniem polodowcowych form terenu a przeszłością geologiczną obszaru	zasięg zlodowaceń w Polsce i podaje ich nazwy ▪ analizuje powstanie i porównuje formy terenu znajdujące się w poszczególnych regionach geograficznych Polski. ▪ rozpoznaje na profilu terenu poszczególne regiony Polski
4. Klimat Polski	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>izoterma, okres wegetacyjny</i> ▪ odczytuje informacje z map klimatycznych Polski: izoterm, opadów atmosferycznych, długości trwania okresu wegetacyjnego	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>czynniki klimatotwórcze, wiatr halny, bryza, masy powietrza atmosferycznego</i> ▪ wykazuje wpływ czynników klimatotwórczych na klimat Polski ▪ wymienia i omawia cechy klimatu Polski	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>masy powietrza atmosferycznego, roczne amplitudy temperatury</i> ▪ odczytuje informacje z mapy pogody ▪ wyjaśnia proces powstawania wiatru halnego i bryzy ▪ oblicza temperaturę powietrza w górach po przejściu wiatru halnego ▪ na podstawie map i danych meteorologicznych określa cechy klimatu wybranych regionów Polski	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>klimatyczne pory roku</i> ▪ prognozuje pogodę w Polsce na podstawie mapy pogody ▪ przedstawia znaczenie prognozowania pogody dla życia człowieka i gospodarki ▪ ocenia wpływ klimatu Polski na życie i gospodarkę
5. Zasoby naturalne Polski i własnego regionu	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>lesistość kraju, surowiec mineralny</i>	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>dział wód, degradacja gleby</i>	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>struktura wiekowa drzew, klasy czystości</i>	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>klasa bonitacyjna, żyzność gleby, rekultywacja gleby</i>

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
	- wyjaśnia przyczyny zmian lesistości Polski - analizuje i wyciąga wnioski z wykresu obrazującego czystość polskich rzek - wykazuje konieczność racjonalnego korzystania z surowców mineralnych w Polsce - wskazuje na mapie główne regiony geograficzne Polski - uzasadnia konieczność ochrony środowiska przyrodniczego przed zniszczeniem (degradacją)	- analizuje wykres dotyczący struktury wiekowej drzew w Polsce - przedstawia rozmieszczenie głównych kompleksów leśnych w swoim regionie - wyjaśnia sposoby powstawania (genezę) wybranych typów jezior w Polsce - wykazuje na przykładach związek między deficytem wód w regionie, jego położeniem, gęstością zaludnienia, rozwojem przemysłu - omawia na podstawie schematu wpływ czynników glebotwórczych na powstawanie gleb - wykazuje konieczność ochrony gleb w Polsce - wskazuje na mapie regiony i miejsca występowania głównych surowców mineralnych w Polsce - przedstawia podział	<i>wód, deficyt wód, nadwyżki wód, czynniki glebotwórcze</i> - analizuje i interpretuje treść map dotyczących lesistości Polski i rozmieszczenia największych kompleksów leśnych w Polsce - oblicza lesistość wybranego regionu - wskazuje na mapie Polski dorzecza, działy wód, zlewiska - potrafi wyznaczyć na mapie dział wód między dorzeciami - wskazuje na mapie Polski bagna, regiony występowania wód artestyńskich - wyjaśnia sposoby powstawania (genezę) jezior w Polsce - analizuje i interpretuje mapę rozmieszczenia gleb w Polsce - wyjaśnia związek między	- akceptuje ochronę wybranych kompleksów leśnych w Polsce - dostrzega pozytywne funkcje lasów w życiu człowieka i w gospodarce - uzasadnia związek między występowaniem typów lasów w Polsce a warunkami środowiska przyrodniczego - wyjaśnia wpływ różnych czynników na wielkość zasobów wodnych Polski i własnego regionu - wykazuje praktyczność wiedzy na temat klas czystości wód rzek i jezior Polski - ocenia stopień przydatności i wykorzystania polskich rzek w gospodarce kraju - przedstawia sposoby oszczędzania wód powierzchniowych i podziemnych

		surowców mineralnych pod względem ich wykorzystania w gospodarce ▪ uzasadnia znaczenie ropy naftowej w gospodarce Polski ▪ wykazuje, że środowisko przyrodnicze Polski jest wielką wartością kraju	genezę a występowaniem gleb w Polsce ▪ omawia przydatność rolniczą gleb z zastosowaniem klas bonitacyjnych ▪ wykazuje związki między elementami środowiska przyrodniczego w regionach Polski	▪ wykazuje słuszność i propaguje zasadę oszczędzania wody we własnym domu, w szkole i w Polsce ▪ wyjaśnia zasady przyporządkowania gleby do klasy bonitacyjnej ▪ wykazuje związek między występowaniem surowców mineralnych a przeszłością geologiczną Polski ▪ ocenia zasoby surowców mineralnych w Polsce
--	--	--	--	--

II. LUDNOŚĆ I GOSPODARKA POLSKI

1. Ludność Polski	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>przyrost naturalny, imigracja, emigracja, gęstość zaludnienia, miasto, funkcje miasta, sektor gospodarki narodowej, bezrobocie</i> ▪ odczytuje z wykresu wartość przyrostu naturalnego w Polsce od 1946 roku do czasów współczesnych ▪ porównuje, korzystając z wykresu średnią długość	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>przyrost rzeczywisty, wyż demograficzny (kompensacyjny), migracja, struktura biologiczna, struktura zatrudnienia, aglomeracja monocentryczna, aglomeracja policentryczna (konurbacja)</i> ▪ wyjaśnia różnicę między przyrostem naturalnym a przyrostem rzeczywistym ludności	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>Polonia, struktura wieku, struktura płci, wiek aktywności zawodowej, wiek przedprodukcyjny, wiek produkcyjny, wiek poprodukcyjny</i> ▪ oblicza przyrost naturalny i przyrost rzeczywisty ludności na podstawie podanych danych ▪ oblicza saldo migracji ▪ odczytuje i interpretuje	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>demografia, saldo migracji, prognoza liczby ludności, współczynnik feminizacji, starzenie się społeczeństw, urbanizacja</i> ▪ odczytuje i interpretuje dane dotyczące przyrostu rzeczywistego ludności Polski w okresie po 1946 roku do czasów współczesnych ▪ wykazuje wpływ zmian
---------------------------------	--	--	--	--

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
	życia ludności Polski i państw sąsiadujących - wykazuje związek między poziomem rozwoju gospodarczego kraju a przeciętną długością życia jego mieszkańców - dostrzega i akceptuje czynniki wpływające na przedłużenie długości życia ludności Polski - odczytuje z mapy wartość gęstości zaludnienia w Polsce - korzystając z mapy i danych statystycznych przedstawia zróżnicowanie struktury zatrudnienia i wielkość bezrobocia w województwach Polski - odczytuje z wykresu procent ludności mieszkającej w miastach - korzystając z danych statystycznych odczytuje miejsce miasta pod	- wyjaśnia wpływ przyrostu naturalnego i migracji na kształtowanie się liczby ludności Polski - odczytuje cechy i zmiany struktury wieku i płci z wykresu piramidy wieku i płci ludności Polski - wykazuje wpływ czynników przyrodniczych, gospodarczych i historycznych na rozmieszczenie ludności i zróżnicowanie gęstości zaludnienia w Polsce - korzystając z wykresów przedstawia zmiany zachodzące w strukturze zatrudnienia ludności Polski - dostrzega związek między poziomem i rodzajem wykształcenia a możliwością znalezienia w przyszłości pracy - podaje przykłady miast pełniących różne funkcje	dane dotyczące migracji ludności Polski (do Polski i z Polski) - wykazuje wpływ różnych czynników na kształtowanie się przyrostu naturalnego w Polsce od czasów powojennych do czasów współczesnych - oblicza gęstość zaludnienia - wskazuje na problemy mieszkańców w regionach słabo i gęsto zaludnionych w Polsce - wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w strukturze zatrudnienia ludności Polski - wyjaśnia przyczyny zróżnicowania wielkości bezrobocia w różnych regionach Polski - dostrzega i rozumie problemy ludności pozostającej bez pracy	politycznych i gospodarczych w Polsce na wielkość i kierunki migracji Polaków - oblicza współczynnik feminizacji ludności - wykazuje wpływ różnych czynników na kształt piramidy płci i wieku ludności - wyjaśnia przyczyny przestrzennego zróżnicowania struktury zatrudnienia ludności Polski - wyjaśnia wpływ restrukturyzacji gospodarki na zwiększanie liczby bezrobotnych - podaje przykłady przeciwdziałania bezrobociu przez państwo i organizacje samorządowe - analizuje związki zachodzące między poziomem i rodzajem wykształcenia a możliwością

	względem liczby mieszkańców w Polsce	- wskazuje na mapie Polski największe miasta oraz miasta pełniące ważne funkcje - przedstawia korzyści i niedogodności życia w dużych miastach	- korzystając z mapy omawia przestrzenne rozmieszczenie miast w Polsce - wyjaśnia przyczyny szybkiego wzrostu liczby ludności po 1946 roku - odczytuje informacje z map tematycznych (gęstości zaludnienia, rozmieszczenia miast, struktury zatrudnienia itp.) - analizuje i porównuje procesy i wskaźniki demograficzne Polski w ujęciu czasowym i przestrzennym - wyjaśnia potrzebę przeprowadzania badań demograficznych (np. spisów powszechnych), będących źródłem wiedzy o ludności - podaje argumenty na to że liczba ludności, jej wykształcenie stanowią potencjał Polski	- znalezienia pracy - wyjaśnia związek między rozwojem przemysłu i usług a wzrostem poziomu urbanizacji - wyjaśnia wpływ pełnionych przez miasto funkcji na jego rozwój i znaczenie w kraju - uzasadnia potrzebę zrównoważonego rozwoju miast - wykazuje związek między rozwojem gospodarczym naszego kraju a zmianą wskaźników demograficznych - wykazuje współzależność między strukturą zatrudnienia a procentem ludności mieszkającej w miastach w regionie
2. Rolnictwo – I sektor gospodarki narodowej	prawidłowo stosuje terminy: <i>użytki rolne, użytki zielone, nieużytki, plon, zbiór</i>	- prawidłowo stosuje terminy: <i>struktura upraw, chów, hodowla</i> - wykazuje zależności	prawidłowo stosuje terminy: <i>struktura wielkości i własności gospodarstw rolnych</i>	ocenia warunki środowiska przyrodniczego Polski i swojego regionu dla rolniczego użytkowania

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
	▪ przedstawia na wykresie procentowy udział form rolniczego użytkowania ziemi w Polsce ▪ wskazuje na mapie regiony o największych powierzchniach upraw: pszenicy, buraków cukrowych i ziemniaków ▪ wymienia rośliny uprawiane w Polsce i swoim regionie ▪ omawia na podstawie map rozmieszczenie chowu zwierząt w Polsce ▪ odczytuje korzystając z danych statystycznych nazwy województw posiadających największy udział w powierzchni łąk i pastwisk	między formami rolniczego użytkowania ziemi a elementami środowiska przyrodniczego regionów ▪ wyjaśnia przyczyny i podaje przykłady w swoim regionie i w kraju zmian w strukturze użytkowania ziemi ▪ porównuje i wyjaśnia przyczyny rolniczego użytkowania ziemi we własnym województwie i w innych województwach ▪ wyjaśnia przyczyny zróżnicowania rolniczego użytkowania ziemi w kraju ▪ wykazuje wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozmieszczenie upraw ▪ odróżnia chów zwierząt od hodowli ▪ wyjaśnia znaczenie chowu zwierząt w żywieniu ludności	▪ omawia na podstawie map, wykresów, danych statystycznych strukturę wielkości i własności gospodarstw rolnych w Polsce ▪ wskazuje na mapie województwa, które posiadają największy obszar użytków rolnych, gruntów ornych, sadów, łąk i pastwisk ▪ wyjaśnia przyczyny zróżnicowania upraw w Polsce i we własnym regionie ▪ wykazuje wpływ rozwoju przemysłu na rozwój rolnictwa ▪ określa czynniki przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju chowu zwierząt gospodarskich ▪ uzasadnia współzależność rozwoju chowu zwierząt i rozwoju przemysłu	ziemi ▪ wyjaśnia potrzebę racjonalnego użytkowania powierzchni kraju i własnego regionu ▪ wykazuje wpływ żyzności gleb i klimatu na rozmieszczenie upraw ▪ wykazuje znaczenie uprawy roślin wżywianiu ludności kraju ▪ wyjaśnia związek między rozwojem rolnictwa a warunkami przyrodniczymi i pozaprzyrodniczymi w Polsce i we własnym regionie ▪ ocenia rolnicze wykorzystanie ziemi w Polsce i we własnym regionie ▪ wykazuje znaczenie rolnictwa w eksporcie Polski

3. Przemysł – II sektor gospodarki narodowej	• prawidłowo stosuje terminy: <i>odnawialne i nieodnawialne źródła energii, energetyka, elektrownia cieplna, hydroelektrownia</i> • rozróżnia źródła energii odnawialnej i nieodnawialnej • przedstawia strukturę produkcji energii w Polsce na podstawie danych statystycznych • wskazuje na mapie Polski regiony o największych zasobach energii odnawialnej • uzasadnia potrzebę zastępowania źródeł energii nieodnawialnej energią odnawialną	• prawidłowo stosuje terminy: <i>dział przemysłu, gałąź przemysłu, ośrodek przemysłowy, okręg przemysłowy, przemysł wysokich technik</i> • wyjaśnia znaczenie rozwoju energetyki dla gospodarki państwa i życia ludności • wskazuje na mapie Polski regiony o największych zasobach energii nieodnawialnej • ocenia wpływ stosowania różnych źródeł energii na stan środowiska przyrodniczego i zdrowie człowieka • wyjaśnia potrzebę oszczędzania energii elektrycznej • wyjaśnia wpływ rozwoju nauki i techniki na powstawanie nowych gałęzi przemysłu • uzasadnia szybki rozwój wybranych gałęzi przemysłu w Polsce i we własnym regionie	• prawidłowo stosuje terminy: <i>struktura produkcji energii elektrycznej, elektrownia, szczytowo-pompowa</i> • przedstawia argumenty za lub przeciw budowie elektrowni jądrowych w Polsce • wskazuje na mapie Polski rozmieszczenie największych elektrowni ciepłych i hydroelektrowni • wyjaśnia związek między warunkami środowiska przyrodniczego a występowaniem źródeł energii odnawialnej • ocenia wpływ rozwoju energetyki odnawialnej na stan środowiska przyrodniczego kraju i własnego regionu • omawia na podstawie mapy gospodarczej Polski położenie okręgów i ośrodków przemysłowych w Polsce • wyjaśnia przyczyny	• prawidłowo stosuje terminy: <i>struktura przemysłu, restrukturyzacja, prywatyzacja</i> • przewiduje i ocenia zmiany w środowisku przyrodniczym związane z eksploatacją surowców energetycznych • wykazuje związek występowania surowców energetycznych z budową geologiczną • uzasadnia wykorzystanie źródeł energii w Polsce i w swoim regionie • omawia na podstawie map i wykresów rozmieszczenie głównych gałęzi przemysłu w Polsce: przemysłu hutniczego, elektromaszynowego, chemicznego, spożywczego • wykazuje wpływ najszybciej rozwijających się gałęzi przemysłu na stan środowiska przyrodniczego • ocenia znaczenie
---	---	--	---	--

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
		wyjaśnia wpływ przemysłu na rozwój gospodarki kraju	rozwoju przemysłu wysokich technik - wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze przemysłu Polski i własnego regionu - dostrzega i wyjaśnia przyczyny różnic w rozwoju przemysłu Polski i krajów Europy Zachodniej	przemysłu wysokich technik dla środowiska przyrodniczego i gospodarki wykorzystując różne źródła informacji (np. prasę, radio i telewizję) omawia zmiany w strukturze przemysłu w Polsce i we własnym regionie
4. Usługi – III sektor gospodarki narodowej	- prawidłowo stosuje terminy: <i>usługi, transport, łączność</i> - korzystając ze schematu omawia podział usług - omawia wpływ usług na rozwój gospodarczy i kulturalny kraju i własnego regionu - odczytuje z rocznika statystycznego wielkości określające gęstość sieci kolejowej i drogowej w Polsce - wskazuje na mapie obszary w Polsce o najmniejszej i największej	- prawidłowo stosuje terminy: <i>usługi finansowe, usługi turystyczne, gęstość sieci transportowej</i> - prezentuje wybraną metodą i techniką wybrany region turystyczny Polski - wyjaśnia przyczyny szybkiego rozwoju usług w kraju i regionie - korzystając z map turystycznych charakteryzuje wybrane regiony turystyczne Polski - podaje przykłady wpływu turystyki na	- prawidłowo stosuje terminy: <i>walory turystyczne, walory przyrodnicze i pozaprzyrodnicze rozwoju turystyki</i> - wymienia nowe rodzaje usług i nowe zawody, które pojawiły się na rynku pracy w ostatnich latach - opisuje walory turystyczne Polski na podstawie map tematycznych - wskazuje na mapie główne regiony turystyczne kraju - omawia rozmieszczenie	- prawidłowo stosuje termin <i>agroturystyka</i> - ocenia wpływ usług na rozwój osadnictwa i rozwój gospodarczy kraju i własnego regionu - wykazuje wpływ środowiska przyrodniczego i kulturowego na rozwój różnych rodzajów turystyki w Polsce - prezentuje walory turystyczne: przyrodnicze i pozaprzyrodnicze wybranych regionów Polski - wykazuje atrakcyjność turystyczną regionów

	gęstości sieci transportowej ▪ podaje przykłady wpływu transportu na rozwój osadnictwa i gospodarki kraju oraz stan środowiska przyrodniczego	zamożność obywateli i rozwój gospodarczy kraju i regionu ▪ wskazuje na mapie porty morskie i śródlądowe, kanały oraz porty lotnicze ▪ uzasadnia wpływ gęstości sieci kolejowej i drogowej na rozwój społeczny i gospodarczy kraju ▪ porównuje gęstość sieci kolejowej i drogowej w Polsce z innymi krajami Europy	sieci kolejowej i drogowej swojego regionu na podstawie map tematycznych ▪ opisuje warunki rozwoju transportu wodnego, śródlądowego i morskiego na podstawie map tematycznych ▪ podaje przykłady towarów przesyłanych różnymi rodzajami transportu	Polski ▪ wyjaśnia przyczyny różnicowania gęstości sieci transportowej w kraju ▪ docenia rolę rozwoju nowoczesnego transportu i łączności dla rozwoju gospodarki kraju
5. Ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce	▪ prawidłowo stosuje termin <i>park narodowy</i> ▪ odczytuje z map nazwy obiektów chronionych w Polsce i we własnym regionie ▪ wyszukuje w różnych źródłach informacje na temat wybranych obiektów chronionych w Polsce i we własnym regionie ▪ potrafi zachować się w obiektach chronionej przyrody oraz w obiektach kultury	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>park krajobrazowy</i>, <i>rezerwat przyrody</i>, <i>pomnik przyrody</i> ▪ wyjaśnia przyczyny objęcia ochroną wybranych obiektów przyrodniczych i kulturowych w Polsce i we własnym regionie ▪ czyta i analizuje mapy dotyczące zanieczyszczenia i przekształcenia środowiska przyrodniczego Polski	▪ przedstawia przyczyny przekształcania i zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego Polski ▪ wykazuje związek między przeszłością historyczną a istnieniem wybranych obiektów kulturowych w Polsce i we własnym regionie	▪ wymienia przykłady osiągnięć wybitnych Polaków ▪ potrafi wyszukać w różnych źródłach informacje o ważnych obiektach przyrodniczych i kulturowych znajdujących się w odwiedzanym regionie ▪ rozpoznaje na fotografiach obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Przyrody i Kultury UNESCO

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
III. REGIONY GEOGRAFICZNE POLSKI				
1. Region w którym mieszkam – własny region	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>region, środowisko przyrodnicze</i> ▪ wskazuje swój region na mapie ▪ wykazuje zainteresowanie swoim regionem, miejscem w którym się urodził i w którym żyje ▪ odczytuje dane statystyczne dotyczące wielkości powierzchni i liczby ludności w swoim regionie	▪ wykazuje dominanty swego regionu na tle środowiska przyrodniczego Polski ▪ przedstawia położenie swego regionu (województwo, powiat, gmina, region Europy)	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>dominanta, ojczyzna, krajobraz</i> ▪ prawidłowo oznacza swój region na mapie konturowej Polski ▪ wykazuje współzależność między elementami środowiska przyrodniczego w swoim regionie	▪ przedstawia korzystając ze schematu kryteria wyróżniania regionu ▪ wyjaśnia termin <i>patriotyzm lokalny</i>
2. Niziny Polski	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>brzeg klifowy, brzeg niski, wydma, mierzeja</i> ▪ wskazuje na mapie regiony geograficzne wchodzące w skład pobraża, pojezierzy, nizin środkowopolskich ▪ identyfikuje na podstawie fotografii krajobraz pojezierzy	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>zalew, delta, krajobraz młodoglacjalny, krajobraz staroglacjalny</i> ▪ wyjaśnia przyczyny powstawania brzegu wysokiego i brzegu niskiego ▪ wyjaśnia związek między wydarzeniami geologicznymi (epoka lodowcowa), a rzeźbą pojezierzy i nizin	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>osady polodowcowe, morena czołowa, morena denną, sandry, pradolina</i> ▪ wyjaśnia przyczyny zróżnicowania krajobrazu pasa pobraża ▪ wyjaśnia występowanie procesów krasowienia na Polesiu Lubelskim ▪ na podstawie map	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>puszcza, wody artezyjskie, funkcja stołeczna miasta, procesy krasowe</i> ▪ podaje propozycje zagospodarowania naszego wybrzeża ▪ propaguje walory regionu uznanego jako „zielone płuca Polski” ▪ docenia znaczenie nizin

	▪ odróżnia w terenie i na fotografii krajobraz staroglacjalny i młodoglacjalny ▪ uzasadnia konieczność ochrony jezior	▪ wyjaśnia znaczenie nizin w gospodarce państwa ▪ wyjaśnia znaczenie występowania wód artezyjskich w Kotlinie Warszawskiej ▪ uzasadnia konieczność ochrony brzegów morskich ▪ omawia położenie Warszawy oraz jej funkcję stołeczną	tematycznych omawia środowisko przyrodnicze i warunki rozwoju gospodarki w pasie nizin ▪ wykazuje zależność między warunkami tworzenia się delty a żyznością gleb ▪ przedstawia propozycje zagospodarowania pojezierzy i nizin środkowopolskich	w rozwoju rolnictwa i komunikacji w Polsce ▪ przedstawia przyczyny utworzenia w pasie po-brzeża parków narodowych: Słowińskiego i Wolińskiego ▪ wskazuje na mapie kompleksy leśne i parki narodowe w pasie nizin ▪ ocenia przydatność rolniczą gleb w poszczególnych regionach nizin
3. Wyżyny Polski	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>kopalnia głębinowa, zagłębie</i> ▪ wskazuje na mapie regiony geograficzne wchodzące w skład pasa wyżyn ▪ rozpoznaje na schematach i fotografii formy krasowe występujące na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej ▪ wskazuje na mapie główne miasta regionów ▪ wskazuje na mapie miejsca wydobywania surowców mineralnych w pasie wyżyn	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>ostańce, gołoborza, pokrywa lessowa, czarnoziem</i> ▪ wyjaśnia przyczyny zróżnicowania krajobrazu w pasie wyżyn ▪ wyjaśnia wpływ uprzedmiotowienia na środowisko przyrodnicze regionu ▪ omawia przyczyny i skutki deficytu wód w regionie ▪ wymienia dominanty przyrodnicze regionów wyżyn ▪ wymienia walory tury-	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>halda, deficyt wód, formy krasowe, wywierzyisko</i> ▪ na podstawie map tematycznych omawia środowisko przyrodnicze i warunki rozwoju gospodarki w pasie wyżyn ▪ wyjaśnia związek między rodzajem skał a glebą (wapień-rędziny, less-czarnoziemy) ▪ omawia główne funkcje miast położonych w pasie wyżyn ▪ wymienia dominanty gospodarcze regionów	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>wyrobisko, wapienie jurajskie, gips, jar, wąwóz</i> ▪ na podstawie map tematycznych omawia środowisko przyrodnicze i warunki rozwoju gospodarki w regionie ▪ wykazuje podobieństwa i różnice warunków rozwoju rolnictwa na Wyżynie Sandomierskiej i Wyżynie Lubelskiej ▪ wyjaśnia przyczyny zróżnicowania krajobrazu Niecki Nidziańskiej, Wyżyny Kielecko-

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
	przedstawia problemy związane z zanieczyszczeniem środowiska przyrodniczego na Wyżynie Śląskiej	styczne regionów leżących w pasie wyżyn	wyżyn uzasadnia konieczność ochrony przyrody w Ojcowskim Parku Narodowym	-Sandomierskiej i Wyżyny Lubelskiej - proponuje trasę wycieczki na „szlaku orlich gniazd” - docenia znaczenie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego dla rozwoju gospodarczego regionu - przedstawia Majdanek jako symbol męczeństwa i ofiar II wojny światowej
4. Kotliny Podkarpackie	- wskazuje na mapie regiony geograficzne wchodzące w skład kotlin podkarpackich - ukazuje znaczenie Oświęcimia dla Polaków i społeczności międzynarodowej	- wskazuje na mapie miejsca występowania ropy naftowej, gazu ziemnego, siarki w regionie - wyjaśnia znaczenie regionu w przemyśle kraju - wyjaśnia rolę Krakowa dla kultury i gospodarki kraju - wymienia główne zabytki Krakowa	- prawidłowo stosuje terminy: <i>zapadlisko tektoniczne, kotlina</i> - na podstawie map tematycznych omawia środowisko przyrodnicze i warunki rozwoju gospodarki w regionie	- przedstawia znaczenie dla światowego dziedzictwa kultury zabytków Krakowa i Wieliczki - wskazuje warunki sprzyjające rozwojowi rolnictwa w kotlinach podkarpackich
5. Polskie góry	prawidłowo stosuje terminy: <i>faldowanie hercyńskie, faldowanie alpejskie</i>	- prawidłowo stosuje terminy: <i>góry zrębowe, góry faldowe</i> - wskazuje na mapie	- prawidłowo stosuje terminy: <i>turnie, grań, piargi, cyrk lodowcowy</i> - wskazuje na mapie	wskazuje na mapie miejsca występowania surowców mineralnych w Sudetach i Karpatach

	▪ wskazuje na mapie Karpaty i Sudety, Rysy i Śnieżkę ▪ omawia położenie Karpat i Sudetów na mapie Europy ▪ wykorzystując dostępne źródła informacji wykonuje folder promujący Sudety lub Karpaty jako region turystyczny ▪ uzasadnia potrzebę ochrony środowiska przyrodniczego Sudetów i Karpat	pasma górskie Sudetów i Karpat oraz kotliny śródgórskie ▪ wyjaśnia powstawanie i skutki wiatru halnego ▪ proponuje trasę wycieczki w Sudety lub w Karpaty z wykorzystaniem map tematycznych. ▪ wie czego dotyczą nazwy ważnych obiektów turystycznych: np Dolina Kościeliska, Giewont, Gubałówka, Morskie Oko, Szklarka	większe miasta Sudetów i Karpat oraz znane ośrodki uzdrowiskowe położone w górach ▪ wyjaśnia pochodzenie współczesnej rzeźby Sudetów i Karpat ▪ wyjaśnia określenie „Czarny Trójkąt Europy” ▪ wykazuje różnice w środowisku przyrodniczym między poszczególnymi regionami Karpat	▪ wskazuje na mapie parki narodowe w Karpatach i Sudetach ▪ analizuje mapę podziału Karpat i Sudetów przyjmując jako kryterium budowę geologiczną ▪ wyjaśnia wpływ czynników wewnętrznych i zewnętrznych na rzeźbę Karpat i Sudetów ▪ zna osiągnięcia Ignacego Łukasiewicza
6. Morze Bałtyckie	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>głębia, cieśnina, zatoka, zalew, mierzeja, morze śródlądowe</i> ▪ korzystając z mapy omawia położenie Bałtyku, lokalizuje cieśniny, zatoki, zalewy, mierzeje, wyspy na Bałtyku ▪ na podstawie mapy wymienia cechy środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego	▪ prawidłowo stosuje termin <i>zasolenie morza</i> ▪ podaje przyczyny małego zasolenia, niskiej temperatury wód i niewielkich pływów morskich na Morzu Bałtyckim ▪ wyjaśnia związki między środowiskiem przyrodniczym Bałtyku a jego gospodarczym wykorzystaniem	▪ wymienia przyczyny zanieczyszczenia Bałtyku ▪ wykazuje na konieczność współpracy państw bałtyckich w celu ochrony środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego	▪ prawidłowo stosuje terminy: <i>plywy morskie, okres zlodzenia, konwencja międzynarodowa</i> ▪ wskazuje na mapie porty morskie w Polsce oraz znane nadmorskie miejscowości turystyczne ▪ wskazuje na mapie szlaki komunikacji promowej

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
7. Walory turystyczne wybranego regionu geograficznego – Kotlina Warszawska	korzystając z map w atlasie omawia położenie Warszawy i Puszczy Kampinoskiej w Polsce i na Nizinie Mazowieckiej	- rozpoznaje na obrazach wybrane obiekty turystyczne Warszawy - przedstawia rolę Warszawy jako stolicy - zbiera, porządkuje i opracowuje informacje o walorach wybranego regionu turystycznego Polski	- wyjaśnia znaczenie wybranych obiektów turystycznych w poznawaniu historii naszego kraju - wskazuje na planie dzielnice Warszawy oraz wybrane obiekty turystyczne	omawia walory turystyczne Warszawy i Puszczy Kampinoskiej
8. Podróż wzdłuż wybranej trasy po Pojezierzu Olsztyńskim	- odczytuje informacje z map regionu w różnych skalach - wykorzystuje do opracowania trasy wycieczki mapy zawarte w podręczniku, fotografie, rysunki - docenia piękno obserwowanego krajobrazu	- prawidłowo stosuje termin <i>krajobraz młodogłajalny</i> - wyjaśnia genezę zaobserwowanych podczas wycieczki form terenu - analizuje i wykonuje rysunek ułożenia materiału skalnego w pagórku morenowym - dokumentuje obserwowane obiekty na trasie	- prawidłowo stosuje terminy: <i>morena denną i czołową, ciągi morenowe</i> - odczytuje informacje z mapy historycznej Warmii - zna procedury przygotowania się do zajęć w terenie - rozpoznaje w terenie formy rzeźby młodogłajalnej	- prawidłowo stosuje termin <i>środowisko kulturowe</i> - obserwuje i rozpoznaje formy gospodarowania w regionie - opisuje miejsca będące świadectwem przeszłości historycznej regionu - rysuje szkic trasy
IV. SĄSIEDZI POLSKI				
1. Zróżnicowanie środowiska przyrodniczego państw	poprawnie posługuje się terminami: <i>położenie geograficzne, środowisko przyrodnicze</i>	poprawnie posługuje się terminami: <i>gęstość zaludnienia, przyrost naturalny</i>	porównuje na podstawie map położenie geograficzne państw sąsiadujących z Polską	korzystając z map określa podobieństwa i różnice w środowisku przyrodniczym Polski i

sąsiadujących z Polską	▪ korzystając z map omawia położenie geograficzne państw sąsiadujących z Polską	▪ omawia zmiany granic Polski po roku 1990 ▪ przedstawia argumenty świadczące o potrzebie poznania państw sąsiadujących z Polską ▪ wykazuje na przykładach korzyści płynące ze współpracy Polski z krajami sąsiadującymi	▪ wyjaśnia na przykładach wpływ przynależności państw do Unii Europejskiej i Wspólnoty Niepodległych Państw na ich gospodarkę	▪ państw sąsiadujących ▪ uzasadnia konieczność współpracy państw sąsiadujących ze sobą, na przykładzie Polski i jej sąsiadów
2. Niemcy	▪ określa na podstawie mapy położenie geograficzne Niemiec ▪ porównuje na podstawie tabel i wykresów PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca w Niemczech i innych krajach sąsiadujących z Polską ▪ porównuje udział grup wiekowych ludności w Polsce i krajach sąsiadujących ▪ wie jakie warunki należy spełnić, aby przekroczyć granicę Niemiec	▪ poprawnie posługuje się terminami: <i>produkt krajowy brutto, okręg przemysłowy</i> ▪ wykazuje przyczyny powstania okręgów przemysłowych Niemiec ▪ podaje argumenty świadczące o wysokiej pozycji gospodarczej Niemiec w Europie ▪ potrafi w rozmowie z kolegą z Niemiec wykazać się podstawowymi wiadomościami dotyczącymi jego kraju ▪ wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne w Niemczech (np. rzeki, regiony geograficzne, miasta)	▪ poprawnie posługuje się terminami: <i>saldo bilansu handlowego, euroregion</i> ▪ wykazuje wpływ środowiska przyrodniczego na rozwój gospodarczy Niemiec ▪ charakteryzuje w oparciu o mapy tematyczne środowisko przyrodnicze Niemiec ▪ porównuje na podstawie tabel i wykresów saldo bilansu handlowego Niemiec i innych krajach sąsiadujących z Polską	▪ wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarki Niemiec ▪ uzasadnia konieczność porozumienia i współpracy Polski z Niemcami ▪ przedstawia przykłady współpracy Polski z Niemcami w różnych obszarach ▪ uzasadnia znaczenie PKB/mieszkańca jako wskaźnika poziomu życia ludności ▪ określa główne cele euroregionu w którym uczeń mieszka (dotyczy uczniów mieszkających w euroregionie)

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
3. Czechy i Słowacja	- poprawnie posługuje się terminem <i>państwo śródlądowe</i> - wskazuje na mapie Europy Czechy i Słowację oraz główne krainy geograficzne, rzeki i miasta tych państw - odczytuje i porównuje wielkość produkcji energii elektrycznej na mieszkańca w Czechach na tle innych krajów Europy	- odczytuje informacje z map tematycznych Czech i Słowacji - porównuje wielkość bezrobocia w Polsce i krajach sąsiadujących - wykazuje zależność między środowiskiem a rozwojem turystyki w Czechach i na Słowacji - wykazuje atrakcyjność turystyczną Czech i Słowacji	- poprawnie posługuje się terminami: <i>atrakcyjność turystyczna, współpraca przygraniczna</i> - korzystając z map określa główne cechy środowiska geograficznego Czech i Słowacji - porównuje i określa przyczyny różnic między kierunkami rozwoju gospodarczego Czech i Słowacji	- przedstawia korzyści wynikające z różnych form współpracy przygranicznej Polski, Czech i Słowacji - uzasadnia wpływ członkostwa w Unii Europejskiej na rozwój gospodarczy Czech i Słowacji - określa główne cele euroregionu w którym uczeń mieszka (dotyczy uczniów mieszkających w euroregionie)
4. Ukraina	- określa na podstawie mapy położenie geograficzne Ukrainy - odczytuje informacje z map tematycznych Ukrainy - potrafi w rozmowie z kolegą z Ukrainy wykazać się podstawowymi wiadomościami dotyczącymi jego kraju	- porównuje przyrost naturalny na Ukrainie z innymi krajami Europy Środkowowschodniej - wykazuje związki między warunkami środowiska przyrodniczego a sposobami gospodarowania na Ukrainie - wskazuje na mapie najważniejsze miasta Ukrainy	- poprawnie posługuje się terminami: <i>przemiany gospodarcze, restrukturyzacja gospodarki, reformy gospodarcze</i> - odczytuje i porównuje pozycję Ukrainy i innych sąsiadów Polski w rozwoju transportu drogowego - wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne na Ukrainie	- przedstawia współczesne przemiany gospodarcze na Ukrainie i wyjaśnia ich wpływ na warunki życia ludności - wykazuje zrozumienie dla przemian politycznych, gospodarczych społecznych dokonujących się na Ukrainie - określa główne cele euroregionu w którym uczeń mieszka (dotyczy

			(np. rzeki, regiony geograficzne, miasta)	uczniów mieszkających w euroregionie)
5. Białoruś i Litwa	▪ korzystając z mapy charakteryzuje położenie geograficzne Litwy i Białorusi ▪ wskazuje na mapie najważniejsze miasta Litwy i Białorusi ▪ uzasadnia konieczność prowadzenia dobrosąsiedzkich stosunków między Polską a Litwą i Białorusią	▪ przedstawia korzyści wynikające dla Litwy z przynależności kraju do Unii Europejskiej ▪ przedstawia znaczenie transportu w gospodarce Białorusi ▪ porównuje przyczyny trudnej sytuacji gospodarczo-społecznej Litwy i Białorusi ▪ wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne na Litwie i Białorusi (np. rzeki, regiony geograficzne, miasta)	▪ korzystając z map charakteryzuje środowisko przyrodnicze Litwy i Białorusi ▪ wyjaśnia związki między warunkami środowiska przyrodniczego a sposobami gospodarowania na Litwie i Białorusi	▪ wykazuje związki Polski z Litwą w czasach historycznych i współcześnie ▪ określa na jakiej podstawie można przekroczyć granicę polsko- litewską i granicę polsko- białoruską ▪ określa główne cele euroregionu w którym uczeń mieszka (dotyczy uczniów mieszkających w euroregionie)
6. Rosja	▪ poprawnie posługuje się terminami: <i>obwód (jednostka podziału terytorialnego Rosji), kolej transsyberyjska, okręg przemysłowy, tolerancja</i> ▪ odczytuje informacje z map tematycznych Rosji ▪ rozumie konieczność porozumienia i tolerancji między różnymi narodo-	▪ wykazuje wpływ kolei transsyberyjskiej na zagospodarowanie Syberii ▪ wykazuje związek między występowaniem surowców mineralnych a powstaniem okręgów przemysłowych w Rosji ▪ wykazuje wpływ przemian polityczno-gospodarczych w Rosji na	▪ poprawnie posługuje się terminem <i>gospodarka ekstensywna</i> ▪ charakteryzuje na podstawie map środowisko przyrodnicze regionów geograficznych Rosji ▪ wykazuje związek między powierzchnią użytków rolnych przypadającą na jednego mieszkańca	▪ wykazuje na przykładach współzależność między elementami środowiska przyrodniczego Rosji (w tym Obwodu Kaliningradzkiego) ▪ czyta i interpretuje tabele i wykresy dotyczące sytuacji społeczno-gospodarczej Rosji (wydobycie surowców

Dział programu/ treści nauczania	Wymagania szczegółowe na oceny szkolne			
	dopuszczający Uczeń:	dostateczny Uczeń:	dobry Uczeń:	bardzo dobry Uczeń:
	wościami zamieszkującymi Rosję wykazuje na przykładach współzależność między środowiskiem przyrodniczym a sposobami gospodarowania w Rosji (w tym Obwodu Kaliningradzkiego)	warunki życia ludności - wskazuje na mapie najważniejsze obiekty geograficzne Rosji (np. rzeki, regiony geograficzne, miasta) - potrafi wykazać się podstawową wiedzą dotyczącą środowiska przyrodniczego, gospodarki oraz problemów demograficznych Rosji	a gospodarką ekstensywną w rolnictwie Rosji dostrzega konieczność współpracy Polski z Rosją	mineralnych, produkcja wyrobów przemysłowych, długość życia, plony pszenicy itd.) określa główne cele euroregionu w którym uczeń mieszka (dotyczy uczniów mieszkających w euroregionie)
7. Ludność i gospodarka Polski na tle państw sąsiadujących	- zbiera porządkuje i opracowuje materiały o kraju będącym najbliższym sąsiadem regionu, w którym uczeń mieszka - dostrzega korzyści dla Polski płynące z jej położenia geograficznego wśród państw należących do Unii Europejskiej i Wspólnoty Niepodległych Państw	- odczytuje i porównuje wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego Polski i jej sąsiadów - wykazuje na przykładach związku między środowiskiem przyrodniczym a sposobami gospodarowania w państwach sąsiadujących Polską - wykazuje związki między rozwojem gospodarczym a warunkami życia ludności w państwach sąsiadujących z Polską	- korzysta z różnych źródeł informacji (map, tabel, wykresów, tekstów źródłowych) omawiając i porównując ludność i gospodarkę krajów sąsiadujących z Polską - wykazuje na wybranych przykładach współzależność między wybranymi wskaźnikami społeczno-gospodarczymi a rozwojem gospodarczym państw sąsiadujących z Polską	- potrafi interpretować i przetwarzać informacje napływające z różnych źródeł dotyczące państw sąsiadujących z Polską - uzasadnia konieczność utrzymywania dobrych stosunków z państwami sąsiadującymi z Polską - dostrzega i wyjaśnia przyczyny zróżnicowanego poziomu życia ludności w Polsce w porównaniu z państwami sąsiadującymi